

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

**ROZVOJ GRAFOMOTORIKY DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU POMOCÍ VÝTVARNÝCH
ČINNOSTÍ**

Vypracoval: Martina Krejčová

Vedoucí práce: Mgr. Martina Lietavcová

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 24. 3. 2016

Martina Krejčová

Poděkování

Děkuji především Mgr. Martině Lietavcové za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady, připomínky i čas, který mi věnovala. Dále děkuji dětem, i jejich učitelkám, které byly ochotné se mnou spolupracovat a paní ředitelce mateřské školy, v níž jsem mohla provést svou diagnostiku.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá grafomotorikou u dětí předškolního věku a jejím rozvojem. Cílem je zachycení úrovně grafomotoriky u vybrané skupiny dětí před nástupem do školy a její rozvoj pomocí výtvarných činností. V teoretické části je nastíněna charakteristika vývojového období předškolního věku dítěte se zaměřením na grafomotorický rozvoj. Dále je uveden význam a vývoj dětské kresby, pracovní a hygienické návyky při kreslení a psaní. Praktická část se zabývá úrovní grafomotoriky vybrané skupiny dětí před zahájením a po ukončení práce s vytvořenými pracovními listy. Zabývá se vhodností metodického materiálu pro děti předškolního věku. K realizaci výzkumu jsou použity metody pozorování, rozhovoru a analýza diagnostických listů. Ze zjištěných poznatků byly vytvořeny závěry pro další praxi.

Klíčová slova: grafomotorika, předškolní věk, výtvarné techniky

Abstract

This thesis deals with graphomotor skills in preschool children and their development. The aim is to capture the level graphomotor skills at a selected group of children before they start attending school and its development through creative activities. The theoretical part of the thesis characteristics of preschool age child focused on the development of graphomotor skills. Furthermore, the importance and development of children's drawings, working and hygienic habits in drawing and writing. The practical part deals with the level of graphmotor selected group of children before and after work with established worksheets. Examines the appropriateness of methodological materials for preschool children. To implement research methods are used observation, interview and analysis of diagnostic sheets. From the findings were made conclusions for further practice.

Keywords: graphomotory, preschool age, art techniques

Obsah

TEORETICKÁ ČÁST	9
1. VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	9
1.1. Tělesný a motorický vývoj	9
1.2. Kognitivní vývoj.....	10
1.3. Rozvoj identity	11
1.4. Emoční a sociální vývoj	12
2. ŠKOLNÍ ZRALOST	14
3. ZÁPIS DO ŠKOLNÍ DOCHÁZKY	17
4. GRAFOMOTORIKA	18
4.1. Vymezení termínu grafomotorika	18
4.2. Grafomotorický vývoj	18
4.3. Předpoklady pro správný rozvoj grafomotoriky	19
5. VÝZNAM DĚTSKÉ KRESBY.....	25
6. VÝVOJ DĚTSKÉ KRESBY	27
6.1. Vývojová stádia kresby	28
6.1.1. Období batolete (1. – 3. rok)	28
6.1.2. Předškolní období (4. - 6. rok)	29
6.1.3. Školní období (6. – 15. rok).....	30
7. VÝTVARNÁ VÝCHOVA V MATEŘSKÉ ŠKOLE	31
8. VÝTVARNÉ TECHNIKY.....	33
8.1. Běžné výtvarné techniky.....	33
8.2. Netradiční výtvarné postupy a techniky.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST	35
9. CÍL PRÁCE.....	35
10. VÝZKUMNÉ METODY	35
11. CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ A VÝZKUMNÉHO VZORKU	36
12. CHARAKTERISTIKA METODICKÉHO PROGRAMU A SBĚRU DAT	37
13. PŘEHLED VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	38
13.1. Popis jednotlivých činností s popisem realizace	56
14. ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	71
15. DISKUZE.....	73

ZÁVĚR.....	74
SEZNAM OBRÁZKŮ:.....	77
SEZNAM TABULEK:.....	79
SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá grafomotorikou dětí předškolního věku a jejím rozvojem. Grafomotorika je běžně rozvíjena klasickým způsobem za pomoci bílého papíru a tužky. Práce se bude zaměřovat na možnost využití netradičních výtvarných technik pro efektivnější rozvíjení grafomotoriky. Cílem práce je návrh činností vedoucích k rozvoji grafomotoriky dítěte předškolního věku. Dále zjistit, zda jsou navržené výtvarné činnosti pro dítě zvladatelné a přínosné. Tyto výtvarné činnosti budou vyzkoušeny s vybranou skupinou dětí předškolního věku. Práce se snaží přiblížit základní pojmy předškolního věku, především oblast grafomotoriky.

Dítě, které se v předškolním věku naučí správným základům pro psaný projev, bude mít jednodušší začátek při nástupu do základní školy. Tyto získané grafomotorické dovednosti zúčtuje při psaní. Je vhodné vést děti ke kresbě a grafomotorickým činnostem nenásilnou a zábavnou formou, protože ne všechny děti mají tyto činnosti v oblibě.

Oblast grafomotoriky jsem si vybrala hned z několika důvodů. Zaprvé jsem působila jako asistentka pedagoga u dítěte s ADHD, u kterého bylo žádoucí grafomotoriku rozvíjet. K běžně používaným pracovním listům se dítě stavělo negativně a práce ho nebavila. Proto jsem se snažila nalézat netradiční způsoby zpracování grafomotorických cviků.

TEORETICKÁ ČÁST

1. VÝVOJ DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Pro správnou výchovu a rozvoj osobnosti dítěte, je důležité porozumět a orientovat se ve vývoji dítěte, jak v oblasti fyzické, tak i psychické. Neuspokojení psychických či fyzických potřeb dítěte může vést k vývojovým problémům. Každé dítě je jedinečné, a proto je důležité brát zřetel na jeho individuální zvláštnosti. Během dětství se vytváří základy celé osobnosti jedince, ta se v pozdějším věku spíše už jen dotváří. Proto je důležité vytvořit vhodné podmínky pro optimální rozvoj celé osobnosti jedince.

Období předškolního věku probíhá přibližně od 3 do 6 až 7 let. Předškolní věk končí nástupem do základní školy, který je důležitým mezníkem ve vývoji dítěte. V tomto období jsou děti energické a zvědavé. Rozvíjí se jejich motorické schopnosti, fantazie, kreativita a intelekt dítěte. Vágnerová (2000) uvádí, že konec vývoje předškolního věku není určen jen věkem, ale hlavně sociálně, právě nástupem dítěte do školy.

V užším slova smyslu můžeme chápat předškolní věk, jako období, kdy dítě navštěvuje mateřskou školu. Především tedy rok před nástupem do základní školy. Rodinná výchova by měla zůstat tou základní výchovou, na které mateřská škola dále buduje a napomáhá v dalším rozvoji dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006).

1.1. Tělesný a motorický vývoj

V předškolním věku probíhá rozvoj, zdokonalení a zkvalitnění pohybové koordinace. Pohyby jsou dokonalejší, hbitější jak v hrubé, tak i v jemné motorice. Bednářová a Šmardová uvádějí, že pohybový vývoj dítěte předškolního věku se vyznačuje určitou posloupností a propojeností mezi hrubou a jemnou motorikou, motorikou mluvidel i motorikou očních pohybů (Bednářová, Šmardová, 2011).

Chlapci v předškolním věku mají přibližně 117 cm a 22 kg, dívky v tomto období jsou menší a lehčí. Probíhá období první vytáhlosti, kdy se tělesná konstituce dítěte mění z baculatosti ve štíhlost, a prodlužují se končetiny.

Ve vývoji dítěte je velmi významná motorika, což je celková pohybová schopnost organismu. Protože je motorika prvním prostředkem v poznávání okolního světa, výrazně se podílí na vývoji kognitivních funkcí. Motorika se dělí na hrubou a jemnou. Hrubá motorika probíhá prostřednictvím velkých svalových skupin, tedy chůze, běh, skákání, lezení, házení. Jemná motorika probíhá drobnými svaly, tedy pohyby rukou, prstů, artikulační orgány. *„Je třeba mít na paměti, že z rozvoje hrubé motoriky vychází rozvoj motoriky jemné, z té pak rozvoj grafomotoriky“* (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 44). Dítě v tomto období je plné energie a velice aktivní, což napomáhá k zdokonalování pohybové koordinace v oblasti hrubé motoriky. Důležitým mezníkem je střídání nohou při chůzi ze schodů i do schodů. Na konci období předškolního věku dítě umí chodit pozpátku. V oblasti jemné motoriky se výrazně rozvíjí úchop tužky a tím i grafické pohyby. Kresba dítěte se rozvíjí po obsahové i formální stránce. Dítě dokáže manipulovat s menšími předměty.

1.2. Kognitivní vývoj

Kognitivní neboli poznávací procesy jsou velkou částí psychických procesů. Kognitivní vývoj probíhá pomocí procesů – paměť, myšlení, vnímání, představivost a fantazie, pozornost, řeč. Všechny tyto procesy pomáhají jedinci pro osvojování vědomostí a dovedností.

Pro dětské poznávání je důležitý nejbližší okolní svět. Paměť dítěte v tomto věku je názorná, mimovolná, převládá mechanické zapamatování. Myšlení dítěte předškolního věku je typické egocentrismem, kdy dítě ulpívá na subjektivním pohledu, zaměřuje se na svoji osobnost, je středem svého vlastního světa představ a myšlení. Dále je myšlení typické antropomorfismem, kdy má tendenci polidšťovat předměty, fenomenismem, kdy klade důraz na zevní znaky okolního světa, svět je takový jak vypadá, a také prezentismem (aktuální podoba a vnímání světa, je to tak protože to tak vidím) (Vágnerová, 2000).

Získané informace o realitě dítě zpracovává a vyjadřuje tak, aby pro něj byla srozumitelná a přijatelná. K tomu si vypomáhá zkreslením či vyloučením některých informací a to pomocí magičností (na základě fantazie zkreslení světa), antropomorfismem (polidšťování neživých věcí), artificialismem (způsob vysvětlení vzniku okolního světa), absolutismem (vše musí mít jednoznačnou a neměnnou platnost). Tím si pomáhá k uspokojování potřeb jistoty a orientace.

Fantazijní představy jsou v tomto období velmi barvité, živé a pro správný vývoj dítěte důležité. K rozvoji fantazie mohou napomáhat pohádky, ze kterých se dítě může i poučit, rozvinout myšlení, paměť a slovní zásobu. Důležitou neverbální symbolickou funkcí je kresba a hra. Tyto prostředky umožňují dítěti zvládnout problematické situace a vyjádřit svůj názor na svět přijatelným způsobem.

V předškolním věku probíhá rozvoj a zkvalitnění řeči a slovní zásoby. Řeč se stává hlavním dorozumívacím prostředkem dítěte. Toto období je označováno jako „věk otázek“. Je důležité na otázky dítěte odpovídat, aby probíhal správný vývoj řeči. Postupem věku by mělo docházet ke zlepšování výslovnosti a mluvního projevu. Dítě by mělo nastupovat do školy s vyzrálou řečí. Řeč by měla být souvislá, gramaticky i výslovnostně správná. Jako egocentrická řeč je označován stav, kdy si dítě povídá samo se sebou. Tato řeč se později přenáší do vnitřní řeči dítěte.

První známky úmyslného zapamatování se objevují ve hrách a kresbách, ale stále převažuje neúmyslná paměť. Hmat hraje významnou roli v poznání okolního světa, kdy dítě pomocí hmatu poznává vlastnosti okolních předmětů a tím je dokáže i pojmenovat. „*Předškolák postupně přechází od smyslů vázaných na hmat ke smyslům vázaným na zrak či sluch*“ (Šulová, 2003, s. 14). Tento přechod je později důležitý při nácviku čtení a psaní.

1.3. Rozvoj identity

Dítě předškolního věku si už začíná uvědomovat svoji jedinečnost a odlišnost od ostatních, vzniká vědomí vlastní identity. Sebehodnocení je závislé zejména na názoru rodičů. K obohacení dětské identity pomáhá ztotožnění s rodiči, jejich přijetí za vzor a všechny sociální role, které dítě má.

Důležitá je i tzv. gender role, která „zahrnuje sociální pojetí mužské a ženské role, vymezuje její obsah, s nímž se dítě pod tlakem sociokulturních vlivů postupně ztotožňuje“ (Vágnerová, 2000, s. 117).

1.4. Emoční a sociální vývoj

Ve vývoji sociální oblasti je důležité uspokojování potřeb dítěte. Mezi ně patří silná potřeba stability, jistoty, zázemí, bezpečí. Pokud jsou tyto potřeby uspokojeny, dítěti dodávají chuť ke zkoumání, zvědavosti a schopnost samostatného odpoutávání se.

V primární socializaci je stále nejvýznamnější rodina, ale sociální vztahy se už více rozšiřují i mimo ni. Vztah s rodiči dodává dítěti pocit jistoty a bezpečí. Rodiče jsou pro dítě vzorem, kterému se chce dítě podobat a identifikovat se s ním. *„Předškolák je v dětském kolektivu ještě spokojenější, protože si s druhými dětmi dovede už složitě a zajímavě hrát“* (Říčan, 2006, s. 125). Předškolní věk je obdobím, kdy se dítě připravuje na budoucí život ve společnosti. Dochází k vymezení norem žádoucího společenského chování a osvojování sociálních rolí.

Významná je hra v úloze socializačního procesu. Ta vede k osvojení důležitých dovedností, uvolnění a nabrání sil. *„Kojenec a batole ještě více experimentovali, než si hráli, a od školních let začne hru vytlačovat práce. Proto je předškolní věk klasickým obdobím hry. Předškolák si hraje intenzivně, s velkou vážností a vášnivostí. Dovede se do hry tak zabrat, že úplně zapomene jít včas na záchod, a dokonce se do ní vžije natolik, že se směje, vztekle křičí – i pláče“* (Říčan, 2006, s. 127). Dále *„Hra souvisí s rozvojem motoriky, s rozvojem kognitivních struktur, s motivačně-volními vývojovými faktory, s rozvojem a naplňováním sociálních vztahů“* (Šulová, 2003, s. 76). Hry v tomto období mají rozmanitý charakter a probíhají všude, doma, v mateřské škole, venku.

V předškolním věku se formují základní citové projevy, které jsou krátkodobé, proměnné, ale velice intenzivní. Zlost a vztek v tomto období ustupují. S rozvojem představivosti si děti vytváří imaginární bytosti (strašidla) a tím se zvyšují jejich projevy strachu. V předškolním věku se také rozvíjí smysl pro humor. Děti díky rozvoji emoční inteligence lépe chápou svoje pocity, vytváří se empatické prožitky. Okolí od dítěte začíná vyžadovat ovládání svých citů a oddálení vlastního uspokojení.

Z vyšších citů se vytvářejí city intelektuální (radost z poznání nových věcí), estetické city (příjemné stavy z vnímání krásna), etické city (chápání dobra a zla), sociální city (potřeba spoluúčasti při hrách a činnostech). Vůle u dětí předškolního věku bývá kolísavá, dítě potřebuje jasné a blízké cíle.

První institucí, se kterou se dítě setkává, je mateřská škola. Mateřská škola má velký význam v přechodu z rodinného soukromí do školy. Dodává dítěti potřebné zkušenosti, které bude potřebovat pro nástup do první třídy. Na konci předškolního období by dítě mělo být připravené na vstup do školy, jak po stránce psychické, tak po stránce fyzické.

2. ŠKOLNÍ ZRALOST

Zahájení školní docházky je velkou událostí v životě dítěte i jeho rodiny. Každé dítě je jiné, proto je třeba citlivě vnímat jeho individuální osobnost, poskytovat mu podněty a klást na něj nároky, které jsou v souladu s jeho potřebami a možnostmi. Musíme brát ohled také na požadavky, které na něj budou kladeny po zahájení docházky do základní školy. Aby dítě ve škole bylo úspěšné, musí být dostatečně zralé a připravené.

Školní zralost je: *„Způsobilost dítěte začlenit se do školního vyučování, která vychází z jeho stavu fyzických, zdravotních a materiálních předpokladů, tj. z kvality myšlenkových operací, úrovně vyjadřování, schopnosti soustředit se s aktivní pozorností a odpovídajícím reagováním“* (Koťátková, 2008, s. 14). Bednářová, Šmardová uvádějí, že školní zralost znamená dosažení takového stupně tělesného, duševního a emocionálně-sociálního vývoje, který umožňuje dítěti úspěšně si osvojovat školní znalosti a dovednosti bez větších obtíží, nejlépe s radostí. Je to fyzická a duševní připravenost dítěte na školní docházku. Nástup do školy je pro dítě nový druh zátěže a požaduje se, aby se dítě dokázalo vypořádat jak se změnou prostředí, lidmi kolem sebe, tak i se způsobem zaměstnání. Místo her nastává soustavná organizovaná práce. Mění se role dítěte na žáka, tato role nese disciplinovanost a nutnost se podřídit zájmu většiny. Dítě se musí naučit odříct zábavu, pamatovat si a plnit úkoly a řádně si připravovat věci do školy. Místo pojmu školní zralost se především v pedagogické oblasti začal používat pojem školní připravenost. Ta se rozvíjí učením a je závislá na sociálních zkušenostech (Bednářová, Šmardová, 2011). Termín školní připravenost *„Je významná pro zvládnutí nároků spojených s rolí školáka. Zahrnuje souhrn předpokladů, které jsou důležité pro úspěšné zvládnutí všech nároků školy“* (Vágnerová, 2000, s. 141).

V tělesné zralosti by mělo být dítě tělesně zdatné, a mělo by mít dobře vyvinutou jemnou motoriku a správně vyvinuto drobné svalstvo rukou a očí pro čtení a psaní. Pro psaní je důležitá dobře rozvinutá zrakově pohybová koordinace. Při posuzování tělesného a zdravotního stavu by se měl podílet dětský lékař. Dítě by mělo dosáhnout přiměřené tělesné vyspělosti, váhy a výšky. Rozvoj fyzické zdatnosti přizpívá k harmotizaci psychického vývoje. Přiměřená fyzická vyspělost a dobrý zdravotní stav je jedním ze základních předpokladů pro zvládnutí nároků školní docházky.

V případě nedostatečného tělesného vývoje může docházet ke snadnější unavitelnosti, nižší odolnosti vůči psychofyzické zátěži, mohou se dostavovat pocity méněcennosti a ohrožení. Dítě se může stát terčem posměchu.

Bednářová a Šmardová uvádějí, že v průběhu celého vývoje dítěte jsou důležité motorické schopnosti. Při pohybu a manipulaci s předměty poznává svět, hraje si, osamostatňuje se. Nesmíme opomenout podporu dítěte a poskytování dostatku příležitostí k přirozenému pohybu. Je důležité i učit dítě správnému úchopu tužky, uvolňování zápěstí, udržovat linii kresby, obkreslovat, napodobovat jednoduché tvary, stříhat nůžkami, vést ke slovnímu popisování toho, co vytvořilo (Bednářová, Šardová, 2011).

Bednářová a Šmardová se dále zmiňuje, že dítě musí být také mentálně připraveno a mít rozvinuté poznávací procesy a přirozenou úroveň inteligence. Kognitivní funkce mají zásadní vliv na zvládání trivie (psaní, čtení, počítání). Zralost centrální nervové soustavy dítěti umožňuje správně plnit nároky základní školy. Napomáhá schopnostem soustředění, pracovní vytrvalosti, kontroly a míru impulzivity, vyspělosti jemné motoriky a podobně. Jednou z potřeb dítěte je také porozumět mluvenému projevu, aby vědělo, co se po něm vyžaduje. Proto jsou na řeč kladeny poměrně velké nároky. Rozvoj řeči probíhá již od prenatálního období, ale nejvýraznější rozvoj nastává v období 2 až 5 let. Důležitým mezníkem vývoje řeči je také 6. až 7. rok. K rozvoji aktivní stránky slovní zásoby napomáháme tím, že si s dětmi povídáme, vyprávíme, čteme pohádky, zpíváme, učíme básničky, říkadla a trpělivě odpovídáme na jejich otázky. Musíme pečovat i o správnou výslovnost, motoriku mluvidel, o kulturu a hygienu řeči. Vývoj řeči ovlivňuje sluchové vnímání. Dítě by mělo procvičovat rozeznávání zdálnivě stejných zvuků, napodobování rytmu, určování počtu slabik ve slově, rozpoznávat hlásky na začátku i na konci slova, naslouchat příběhu a zopakovat větu. Zrakové vnímání ovlivňuje rozvoj řeči, prostorovou orientaci a základní matematické představy. V předškolním věku by mělo dítě procvičovat pojmenování barev, skládání obrázků, doplňování chybějících částí v obrázku, cesty v bludišti, rozlišování předmětů podle velikosti a tvaru, rozpoznávání zrcadlově převrácených tvarů. Vnímání prostoru, je důležité pro osvojení si pohybových a sebeobslužných dovedností, proto bychom měli procvičovat pojmy nahoře, dole, vpředu, vzadu, vpravo, vlevo, používání předložkových vazeb a dalších pojmů (vysoko, nízko, daleko,

blízko, první, prostřední, poslední...). Důležitá je i orientace v čase, rozlišování částí dne, pojmů včera, dnes, zítra, dříve, později (Bednářová, Šardová, 2011).

Škola klade nároky na pozornost a přiměřenou samostatnost dítěte, proto se od dítěte očekává při vstupu do základní školy, že bude dostatečně emocionálně stabilní, bude přiměřeně zvládat emoce, sebeovládání, odloučení od rodiny na potřebnou dobu, respektovat cizí autoritu a pravidla, schopno spolupracovat. Dále by mělo umět základní pravidla slušného chování, mít upevněné hygienické návyky, pravidla stolování, oblékání a svlékání, udržování pořádku, mělo by vědět jak se jmenuje, kolik mu je let, jaká je jeho adresa bydliště, mělo by mít povědomí o členech rodiny a orientovat se v nejbližším okolí svého bydliště. Tyto znalosti a dovednosti souvisí s vyráností centrální nervové soustavy, se zralostí osobnosti a s dosavadní výchovou dítěte.

Dítě, které je zralé a má dobrou podporu rodiny, nároky školy bez problémů zvládá. V případě nezralosti dítěte na školní docházku, se mohou za nějakou dobu projevit nežádoucí příznaky maladaptace (nepřizpůsobení novým životním podmínkám). Dítě se může špatně přizpůsobovat vedení nové autority, hůře se soustředí, nedokáže ovládnout spontánní impulzy k hraní, k mluvení, k pohybu, nestačí tempu, ztrácí duševní rovnováhu, je nespokonené, napjaté, úzkostlivé, neklidné, snadno se rozpláče, ztrácí motivaci, nechce jít do školy, nechce dělat úkoly, mohou se projevit i psychosomatické příznaky jako například tiky, bolesti hlavy, bolesti břicha, zvracení, špatné spaní, odmítá jíst... (Bednářová, Šmardová, 2011).

Na posuzování školní zralosti, by se měli podílet odborníci většinou pedagogicko-psychologické poradny. Podstata školní zralosti spočívá ve zralosti tělesné, kognitivní, emoční, motivační a sociální. Pokud se zjistí, že dítě není zralé a připravené pro zahájení školní docházky, navrhuje se odklad školní docházky a opatření pro stimulaci oblastí, ve kterých dítě není dostatečně připravené. Některým nezralým dětem stačí jen čas na přirozené dozrání, jiné děti potřebují podporu v rozvoji oblastí, ve kterých jsou nevyzrálé.

3. ZÁPIS DO ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Bednářová a Šmardová uvádějí, že zákonný zástupce má povinnost přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce v době dané zákonem od 15.ledna do 15.února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Povinná školní docházka dítěti začíná školním rokem, který následuje po jeho šestých narozeninách, jestliže mu není povolen odklad školní docházky. Pokud dítě není tělesně nebo duševně připravené na školní docházku, odklad může povolit o jeden školní rok ředitel školy, pokud o něj požádal písemně zákonný zástupce dítěte. Žádost musí být doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení nebo odborného lékaře. Pokud je dítě přiměřeně tělesně i duševně vyspělé, může být k povinné školní docházce přijato i dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku. Požadavek musí být podán písemně zákonným zástupcem, podmínkou však je, že dítě, které se narodilo během září až prosince daného školního roku, musí mít vyjádření školského poradenského zařízení. Dítě, které se narodilo od ledna do června daného školního roku, je nutno doložit doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Předčasný vstup dítěte do školy by měl být pečlivě zvažován. V tomto období dítě prochází velkými změnami a rychle vyspívá. Dítě může být přetěžováno, každý menší či větší neúspěch se odráží v jeho sebehodnocení. Pokud dítě na začátku školní docházky nestačí požadovanému tempu, jeho obtíže se přenáší do dalšího období a ty mu nedovolují pochopit složitější látku (Bednářová, Šmardová, 2011).

Zápis je první příležitostí seznámení se školy s dítětem a posoudit, zda je na školu zralé a připravené. Důležité je i sdělení mateřské školy. V případě zjištění nezralosti, by měla škola vysvětlit rodičům, v čem je dítě nevyzrálé a navrhnout možná řešení (např. návštěva pedagogicko-psychologické poradny, speciálně-pedagogického centra, logopeda...).

4. GRAFOMOTORIKA

4.1. Vymezení termínu grafomotorika

Pojem grafomotorika pochází z řeckých slov a je složené ze slov grafó - píši a motus – pohyb (Mlčáková, 2009). „*Grafomotorika je soubor psychických činností, které jedinec vykonává při psaní. Psaní není jen záležitostí psacích pohybů ruky (u postižených osob též nohy, úst), ale je řízeno psychikou*“ (Pedagogický slovník, 1995, s. 73). Podle Doležalové je grafomotorika psychomotorická činnost, která vzniká při kreslení a psaní. Jde o pohyby ruky, které jsou ovlivňované psychikou a jež zanechávají grafickou stopu (Doležalová, 2010). „*Termínem rozumíme tu část jemné motoriky a psychických funkcí, kterou potřebujeme při kreslení a psaní a jejíž stupeň vývoje významnou měrou poznamenává kresbu i písemný projev* (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 5).

Grafomotorika se rozvíjí etapovitě. Děti stejného věku dosahují přibližně stejných výsledků v kresbě, či psaní a vyvíjí se v závislosti na rozvoji jemné motoriky a vizuomotoriky. Vizuomotorika spojuje činnost zraku s jemným pohybem prstů a ruky. Při vědomém ovládnutí grafického nástroje ruky, se začíná rozvíjet jemná motorika, koordinace ruky a oka, zlepšují se zrakové a sluchové schopnosti, rozvíjí se myšlení a řeč. Grafomotoriku lze rozvíjet záměrně pomocí různých aktivit.

4.2. Grafomotorický vývoj

Grafomotorický vývoj probíhá etapovitě a lze jej rozdělit na několik období. Opatřilová uvádí, že mezi prvním a druhým rokem života se u dítěte objevuje snaha o první čárání, proto bychom měli dítěti umožnit přístup k výtvarnému materiálu, jinak se první čárání objeví až okolo třetího roku. Čáranice nejprve naznačují kývavý pohyb, poté čáry všemi směry. Kolem druhého roku dítě začíná tvořit tzv. kruhovou čáranici. Po třetím roce se začíná objevovat jednoduchá znaková kresba. Ve třech letech dítě dokáže napodobit různé směry čar i podle předlohy. Ve čtyřech letech dítě zvládá nakreslit křížek, v pěti čtverec a v šesti letech trojúhelník (Opatřilová, 2010).

Pokud se vyskytují v oblasti grafomotoriky nedostatky nebo je málo tato oblast rozvinutá, může být doporučen odklad školní docházky. Tento deficit by mohl vést k budoucím potížím při nácviu psaní. Psaní je pro začínajícího školáka velmi obtížnou aktivitou a někdy se může potýkat s různými nesnázemi, které mohou nepříznivě ovlivnit úspěšnost dítěte ve škole, jeho sebedůvěru a omezit možnosti profesního uplatnění. Proto je třeba poruchy v grafomotorice rozpoznat včas, co nejdříve začít s nápravou, a tím se vyhnout pozdějším potížím.

„Aby dítě mohlo úspěšně začít s výukou psaní, je třeba, aby mělo nejen do psaní chuť, ale i jisté základní schopnosti. Mělo by především rádo a hodně kreslit. To by mu mělo umožnit, aby si nenásilně osvojilo správné držení tužky a s tím související další návyky“ (Kutálková, 2004, s. 84).

4.3. Předpoklady pro správný rozvoj grafomotoriky

Na vývoj grafomotoriky dítěte má podíl řada činitelů. Z vnějších podmínek sem patří rodinné prostředí, členové rodiny a jejich vzdělání, zájmy a hodnoty, či materiální podmínky. Kromě rodiny má na rozvoj dítěte velký vliv i mateřská škola. Z vnitřních podmínek je důležitá dosažená souhra prvků mozkové činnosti při grafomotorické aktivitě, fyzické a psychické předpoklady a aktuální stav dítěte. Je dobré se nejdříve zaměřit na rozvoj hrubé motoriky, poté na rozvoj jemné motoriky, zvyšovat obratnosti jemných svalových skupin, koordinaci oka a ruky a poté se zaměřit na grafomotoriku. Zvládání pohybů u psaní a kreslení vychází z hrubé motoriky, z pohybu velkých kloubů. Rozvoj svalů jemné motoriky se vyvíjí pozvolna a napomáhá mu každodenní činnosti, sebeobsluha, manipulační hry, tvořivé a rukodělné činnosti. Pro děti jsou vhodné stavebnice, mozaiky, puzzle a dostatek přírodních materiálů.

Doležalová uvádí, že dítě zvládne snadněji nároky na vývoj grafomotoriky, pokud se u něj rozvíjí psychické funkce již v předškolním věku, především smyslové vnímání (sluch, hmat, zrak), rozlišovací schopnosti, prostorová orientace a představivost, paměť, rytmické cítění, zrakové a sluchové analyticko-syntetické činnosti.

Při psaní je od začátku třeba dbát na správné sezení při psaní, správný úchopu tužky, natočení psací podložky, osvětlení psací plochy, vytváření radostné pracovní atmosféry a brát ohled na dobu, kdy dítě píše (Doležalová, 2010).

U správného sezení při kreslení, či psaní by dítě mělo mít chodidla opřena celou plochou o zem, váha těla by měla být na celé sedací ploše židle a obě předloktí by měla ležet souměrně na psací desce. Tím by se měla zajistit stabilita těla. Kolena dítěte svírají se židlí přibližně pravý úhel, stejně jako lokty s deskou stolu. Hlava je v prodloužení osy páteře a mírně skloněna. Oči by měly mít vzdálenost od papíru přibližně 25 – 35 cm. Vytvoření návyku správného sezení je dlouhodobý proces. Hygienické požadavky na sezení při psaní lze dodržovat, jen pokud školní nábytek odpovídá tělesné výšce dítěte. Pokud tomu tak není, může nevhodná výška nábytku komplikovat rozvoj a automatizaci návyků správné techniky psaní (Bednářová, Šmardová, 2011).

Obr. 1 Správné sezení při kreslení a psaní (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 49)

Na **správné držení psacího náčiní** má vliv jeho tvar. Kvalita materiálu tuhy se podílí na tlaku na podložku při psaní, proto je lepší volit tužky a pastelky s měkčí tuhou, na které nemusí dítě vyvíjet nadměrný tlak. Doležalová uvádí, že držení náčiní by mělo být špetkovým úchopem. Tužku drží první tři prsty, na posledním článku prostředníku leží tužka, seshora ji přidržuje bříško palce a ukazováku. Prsty by měly být vzdálené přibližně 3-4 cm od hrotu tužky. Tužku nesvírá křečovitě, ukazovák by neměl být prohnutý a celá ruka i s prsty by měly být uvolněné. Malíček a prostředníček se na úchopu nepodílí a jsou volně pokrčeny v dlani. Píšící ruka by měla být lehce opřená na prvních dvou článcích malíčku, aby se při psaní mohla ruka volně posouvat (Doležalová, 2010).

Správný úchop lze procvičovat při hrách například s korálky, navlékání, „solení“, přebírání čočky či jiné drobné předměty. V případě dalších obtíží při správném úchopu psací pomůcky, můžeme použít speciální násadky na tužky, které lépe fixují správné postavení prstů při psaní. Postavení tužky by mělo vypadat tak, že horní konec směřuje do oblasti mezi ramenem a loktem. Pro usnadnění správného postavení ruky, nakloníme papír nahoru tím rohem, který je blíže k ruce, kterou dítě píše. Druhou rukou si papír přidržuje.

Obr. 2 Správné držení psacího náčiní u leváků a praváků (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 50)

Dále je nutné si všímat, jaký je stav a úroveň **laterality**. Jde o vztah pravé a levé strany organismu. Odlišenost pravého a levého z párových orgánů (Bednářová, Šmardová, 2011). Lateralitu můžeme dle Kříšťanové (1998) dělit podle typu na lateralitu souhlasnou (převaha jedné strany u všech párových orgánů), lateralitu nesouhlasnou, lateralitu zkříženou (zkřížená dominance levé ruky a pravého oka nebo naopak), nebo na lateralitu neurčitou, nevyhraněnou.

Nadměrný **tlak na podložku** neumožňuje při kresbě plynulost pohybu ruky a plynulost vedení čáry. Podle Bednářové a Šmardové je tlak na podložku vidět z linie kresby, kdy je linie vytlačená, kostrbatá, přerušovaná nebo příliš tence vedená. Ze začátku grafomotorického vývoje bývá tlak na podložku častější, později by mělo dojít k uvolnění ruky, což má vliv na plynulost a způsobu vedení čar stejně jako vliv obratnosti motoriky. Pro uvolnění ruky a tlaku na tužku jsou nejvhodnější kreslení nebo psaní velkých tvarů ve stoje na svislé ploše.

Plynulost kreslení je ovlivněna držením psacího náčiní. Důležitý je i pohyb ramenního kloubu. Pozorujeme, zda jsou čáry při kreslení a psaní jisté, jak dítě dodržuje směr vedení čáry, velikost prvků, návaznost, koordinaci... Dítě by mělo kresbu provádět v uvolněné a přátelské atmosféře, aby pro něj byla něco příjemného, užitečného a hravého. Dítě by se mělo naučit uvědoměle ovládat svalové napětí a uvolnění. Rytmizace napomáhá k uvolnění ruky, a tím zlepšuje plynulost pohybů. Vhodné je jednotlivé prvky kresby doprovázet známými básničkami, písničkami, říkankami, nebo slovní instrukcí, které dítě navádí, odkud kam má čáru vést (Bednářová, Šmardová, 2011).

Psací plocha by měla být dostatečně osvětlená, nejlépe denním světlem. Světlo by mělo u praváků dopadat zleva, u leváků zprava. V případě používání umělého světla, je vhodné volit zdroj s matným sklem, aby rozptýlilo a změkčilo světelné paprsky. Nácvik kreslení a psaní by měl probíhat, když je dítě odpočaté a koncentrované, nejlépe v ranních hodinách a v krátkých časových úsecích, přibližně do 10 minut (Mlčáková, 2009).

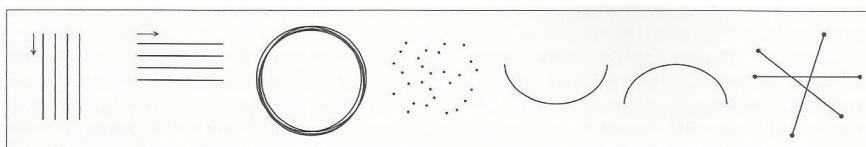
Uvolňovací cviky - Před kreslením a psaním by mělo proběhnout uvolnění ruky pro zlepšení koordinace ruky a oka. Cviky mají uvolnit a zpřesnit koordinaci ramenního a loketního kloubu. Nadměrný tlak při psaní na podložku rychle unavuje ruku a zapříčiňuje její bolest. Příčinou nadměrného tlaku může být příliš křečovitě držení tužky nebo i zápěstí pevně přitisklé k podložce. Tlak na podložku ovlivňuje několik faktorů, například výběr psacího náčiní, psychický stav dítěte, atmosféra, ve které dítě kreslí, stupeň rozvoje jemné motoriky a grafomotoriky a jestli umí dítě vědomě ovládat napětí a uvolnění svalů. Nácvik ovládání svalů můžeme pomoci her na hadrovou panenku. Další cvičení dítě provádí opakovaným obtahováním cvičení několikrát za sebou. U cviků má dítě jasně stanovenou, kudy stopa vede. Pohyb probíhá vždy zleva doprava, je plynulý. Při kresbě nezvedá dítě tužku, linii provádí jedním tahem (Bednářová, Šmardová, 2011).

Grafomotorické cviky - Mezi tyto cviky patří procvičování základních tvarů, ze kterých se skládají jednotlivá písmena. Tyto cviky jsou důležitou přípravou na vlastní psaní. Zatím ještě nezáleží na přesnosti provedení, ale na jejich automatizaci. Důležité je dbát na správné držení tužky, uvolnění zápěstí a přiměřený tlak na podložku.

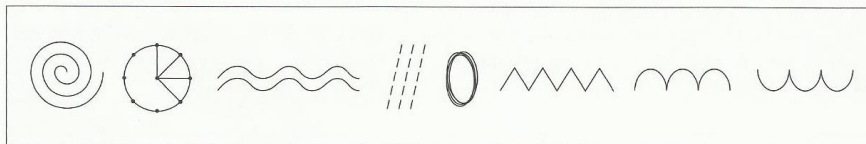
Průpravné techniky - Mezi tyto techniky patří slovní opora, což napovídá dítěti odkud kam čáru vést. Dobré jsou rytmické říkanky. Zraková opora, kdy dítě pomocí vyznačených bodů či naznačené linie vede čáru. Hmatová opora, dítě si osahá vymodelovaný tvar (Bednářová, Šmardová, 2006). Po zvládnutí jednodušších cviků, bychom měli zvyšovat obtížnost prvků. To můžeme provést zmenšením velikosti prvku, zvýšením hustoty čar, snižováním podpůrných opor až vynecháním, střídáním velikosti prvků a zvýšený požadavek na přesnost provedení.

Bednářová a Šmardová (2011) rozdělují přípravné cviky do čtyř skupin podle obtížnosti.

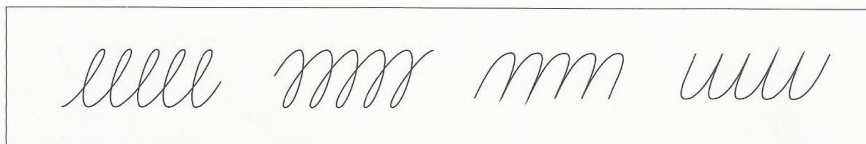
- 1. skupina prvků - je vhodná pro děti od 3 do 4,5 let. Dítě se snaží koordinovaně vést čáru, směr je předem určen. Navazuje na období čáranic. Kreslí rovné čáry svislé (odshora dolů) a vodorovné (zleva doprava), kruhy, tečky (hrot tužky se dotýká papíru), šikmé čáry, ty jsou nejnáročnější a je potřeba pomoci opěrnými body. Vzniká první kresba postavy – hlavonožec.
- 2. skupina prvků – do ní řadíme děti ve věku 4 – 5,5 let. Dítě se učí kreslit spirály, na pomoc můžeme předkreslit středy spirály, kdy dítě střed obtáhne a pokračuje. Dále kreslí šikmé čáry všemi směry (od středu ven), vlnovky (nácvik horního a dolního oblouku), elipsy a zuby.
- 3. skupina prvků – pro děti od 5 do 6,5 let. Nacvičujeme s dětmi horní smyčku, kde dítě musí zvládnout křížení šikmých čar a uvědomit si směr vedení čáry. Nejobtížnější je pro dítě uvědomit si, kterým směrem má smyčku zatočit, proto je vhodné směr naznačit. Spodní smyčky, horní oblouky s vratným tahem a spodní oblouky s vratným tahem.
- 4. skupina prvků – spíše pro děti až v první třídě. Sem zařazujeme prvky tvořící elementy písma. Pro zvládnutí těchto prvků je třeba zvládnutí předchozích tří skupin. Patří sem stoupající šikmé čáry s mírným prohnutím, srdcovka, šikmo postavený ovál.

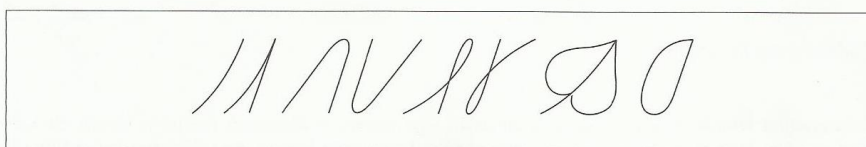
Základní prvky první skupiny

Základní prvky druhé skupiny

Základní prvky třetí skupiny

Základní prvky čtvrté skupiny

Obr. 3 Základní grafomotorické prvky (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 74)

Dítě potřebuje ocenění úsilí, snahy, výsledku i výkonu. Je vhodné zaměřit se na vyhledání zdařilých částí a ocenit je.

5. VÝZNAM DĚTSKÉ KRESBY

Kresba je velmi důležitá a přirozená ve vývoji dítěte, odráží jeho osobnost, vývojovou úroveň, věkové a individuální zvláštnosti. Pohybová aktivita a kreslení se řadí mezi základní činnosti dítěte. Kresba vzniká z důvodu seberealizace kolem 2. roku věku dítěte, podobně jako řeč. Dítě začíná kreslit z vnitřní potřeby, usiluje o vytvoření něčeho stálého a osobního. Pomocí výtvarného procesu se dítě může projevit symbolickou řečí, ve které vyjadřuje své pocity, přání, obavy, nálady, zážitky, strach, případně trauma. V kresbě dítě nevědomě promítá vztahy k okolí. Kresba je určitá „zpověď“ dítěte, ve které nám vyjadřuje svou fantazii, strach, úzkost, frustraci, touhu, emoce, přání a pocity. Díky této „zpovědi“ nám umožňuje přiblížit se k němu, porozumět mu, a tím mu pomáhat v jeho emocích (Bednářová, Šmardová, 2011).

Kresba je pro dítě hrou, zábavou, má možnost něco vytvořit, vyjádřit. Při kresbě má dítě pocit radosti a uspokojení. Kreslení napomáhá při osvojování dovedností pozdějšího psaní. Jsou však i děti, které nerady kreslí a kreslení nevyhledávají, nebaví je (Bednářová, Šmardová 2011).

„Kresba je jednou ze symbolických funkcí, v níž se projeví tendence zobrazit realitu tak, jak jí dítě chápe“ (Piaget in Vágnerová 2000, s. 109).

Podle Vágnerové dítě v začátcích předškolního věku zjišťuje, že pomocí kreslení může zobrazit realitu, zatímco v batolecím věku šlo hlavně o prožitek z kresby. Výsledek kresby závisí na úrovni dovedností a schopností dítěte, ale také na emočním stavu. Ke konci období předškolního věku se mění tvorba dítěte, ta se stává více podobná skutečnosti (Vágnerová, 2000).

Podle Bednářové a Šmardové nám kresba může poskytnout informace o celkové vývojové úrovni dítěte, o úrovni jemné a hrubé motoriky, o zrakovém a prostorovém vnímání, o vizuomotorice (souhra oka a ruky), o emocích dítěte, o postojích a vztazích dítěte. Dětská kresba se používá k posuzování vývojové úrovně a inteligence dítěte. Jsou předpoklady, že některé prvky kresby jsou typické pro určitý vývojový stupeň dítěte. Přibližně stejně staré děti kreslí obdobně. V praxi se můžeme setkat i s dětmi, u kterých neodpovídá vývojový stupeň kresby jejich inteligenci.

Například děti s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí mají kresebný projev podprůměrný, či naopak (Bednářová, Šmardová, 2011).

Kresba je jedním z nejlepších prostředků, jak lépe poznat dítě, a jak o něm zjistit více informací. Do kresby totiž dítě promítá trápení a radosti, jak vědomé, tak nevědomé. O dítěti mnoho vypovídá už jen čára, která může mít mnoho podob. Ale kresba má i své úskalí, proto jí nemůžeme zcela důvěřovat. Při posuzování kresby dítěte, může být člověk, který analýzu vykonává, ovlivněn vlastními problémy a samotným pohledem na kresbu. Proto se musíme dívat na kresbu očima dítěte, snažit se ji vidět jako dítě a vžít se do situace dítěte. Rozbor kresby proto vyžaduje odborné znalosti (Davido, 2001).

Nevyzrálost v oblasti grafomotoriky a jemné motoriky dítěte předškolního věku se může projevovat nevyhledáváním činností, které je třeba využít v obratnosti a koordinaci jemných pohybů, menší samostatnost v sebeobsluze a v každodenních činnostech. Dítě nevyhledává kreslení, malování, odmítá pracovat, linie kresby jsou kostrbaté, vytlačené, neplynulé, má chybný úchop tužky. Obsah kresby může být chudší, kresba odpovídá dítěti mladšího věku. Dále se může projevit nevyhraněností dominance ruky (Bednářová, Šmardová, 2011).

„V předškolním věku je úroveň jemné motoriky, senzomotoriky, grafomotoriky jedním z nejdůležitějších kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky“ (Bednářová, Šmardová 2011, s. 6). Kresba má velký vliv na pozdější osvojení si dovedností psaní a rýsování. Pokud je dítě grafomotoricky neobratné, mohou později nastat potíže s učením, osvojováním si jednotlivých tvarů písmen a potíže s úhledností. To má za následek špatnou čitelnost a tempo psaní. Tahy jsou při psaní neplynulé, dochází ke kolísání velikosti a sklonu písma. Z těchto důvodů psaní dítě vyčerpává a snižuje jeho pozornost, která chybí ve vnímání psaného obsahu, tím pádem zvyšuje chybovost. Dítě může mít potíže při samostatném učení z vlastních zápisků (Bednářová, Šmardová, 2011).

6. VÝVOJ DĚTSKÉ KRESBY

Dětská kresba je jedinečná cesta k pochopení a poznání dítěte. Výtvarný projev se řadí mezi základní činnosti dítěte. Dítě začíná kreslit, protože má potřebu vytvořit něco stálého a osobitého. Vývoj dětské kresby bývá srovnatelný s vývojem řeči. Počáteční bezobsažné čárání se podobá opakování prvních hlásek a slabik. Broukání se zase podobá opakování kresebných pokusů. Postupným vývojem se zdokonaluje jak slovní projev, tak i kresba.

Podle Bednářové a Šmardové (2011) může vývoj a úroveň dětské kresby ovlivnit několik faktorů:

- mentální vyspělost dítěte
- motorika
- lateralita
- zrakové vnímání
- paměť
- schopnost představivosti a reprodukce
- pozornost

Děti stejného věku kreslí přibližně stejně, objevují se prvky, které jsou pro daný vývojový stupeň typické. Vývoj kresby probíhá v určitých etapových stádiích. Čačka zmiňuje, že žádné dítě se nemůže dostat do pokročilejšího stádia, pokud neprojde stádiem předchozím (Čačka, 1996).

První čáranice mohou vznikat brzy, během období batolecího věku (od 1 do 3 roku věku), kdy už je dítě schopno manipulovat s předměty. Dítě je už schopno udržet tužku a zanechat na papíře stopu. Od tohoto období můžeme kresbu dělit na několik stádií, kterými si projde každý.

6.1. Vývojová stádia kresby

6.1.1. Období batolete (1. – 3. rok)

Před prvním rokem nemají děti příliš možností k vyjádření se na papír, ale pokud se dostanou k předmětu, kterým mohou zanechat stopu, většinou vytvoří skvrny či tečky. Proto se toto období nazývá období „SKVRN“. Kresba souvisí s vývojem intelektu, máme tedy možnost tento vývoj pozorovat. Pohyby bývají nekoordinované, bezobsažné. Probíhají neplánovité aktivity. Pro dítě je důležitější pohyb při kresbě než hotový výtvar. Pohyb nejprve vychází z ramenního kloubu, postupně se zapojuje loketní a zápěstní kloub.

Na období skvrn navazuje období „ČMÁRANIC“, které vzniká kolem druhého roku věku dítěte. V tomto období dochází k velkému rozvoji poznávání, sebeuvědomování a prožívání. Dítě začíná napodobovat cílevědomé pohyby, ale stále je ovládáno citovou stránkou osobnosti. Rozvíjí se poznávací procesy, vnímání tvarů a prostorových vztahů (Vágnerová, 2000).

Dítě vyhledává kreslicí potřeby, vyžaduje malování, protože v něm cítí volnost. Rádo vyzkouší nové kreslicí prostředky, ale vybírá si především prostředky, které zanechávají výraznou barevnou stopu. Kreslicí náčiní je pro dítě něco jako prodloužená ruka. Tloušťka, délka, jemnost a hustota čar mohou o dítěti mnoho vypovědět. Dítě je vznikem stop na papíře okouzleno až uspokojeno.

Poslední etapou v batolecím období je „ČÁRÁNÍ“, které navazuje na předchozí čmáranice. Dítě se nesnaží kresbou vytvořit konkrétní objekt, proto pociťuje volnost, uvolnění a radost z kresby. Pojmenování kreseb je většinou náhodné. Dítě začíná mezi druhým a třetím rokem napodobovat písmo a držení tužky. Převážně se v kresbě objevují kruhy, uzavřené smyčky, svislé a vodorovné čáry. Nedokáže udržet pozornost při delším kreslení, proto bývá kresba často nedokončená. Své čáranice kreslí přes celý papír a v podstatě jsou tyto výtvary neurčité čáry a kruhy. Po tomto období následuje doba, kde začínají vznikat z čáranic hlavonožci a vyvíjí se smysl pro přesnost (Davido, 2001).

6.1.2. Předškolní období (4. - 6. rok)

Dítě dosahuje lepšího vývoje jemné motoriky. Soustředí se především na to, co upoutá jeho pozornost, ale ta je v tomto věku ještě krátkodobá a přelétavá. Z tohoto důvodu je třeba dítě více motivovat. Představy v tomto věku jsou bohatší, protože se rozvíjí fantazie. Čačka píše, že to co dítě zobrazí, závisí na jeho schopnostech, dovednostech a emočním stavu. Dítě kreslí to, co ví a co se mu zdá důležité (Čačka, 1996).

Dochází k většímu rozvoji poznávání, proto ke konci tohoto období převládá spíše zobrazení reality a dětské výtvořky se podobají více skutečnosti. Pro toto období je charakteristický přechod z kreslení čar a kruhů na vytváření postav (Vágnerová, 2000).

Kresba hlavonožce vzniká kolem třetího a čtvrtého roku a trvá většinou až do šestého roku. V průběhu vývoje dítě kresbu mění, propracovává a obohacuje o detaily. Dítě využívá toho, co zná, tedy kruhu a čar, kdy kruh je postava a čáry končetiny, které jsou připojeny ke kruhu. Kresba postavy je pouze zepředu. Postupem času, asi kolem pátého roku, začíná postavu rozdělovat na hlavu, trup a končetiny (jednou čarou – jednodimenzionálně). Vše probíhá postupně s růstem dítěte a rozvojem intelektu. Do kresby dítě promítá samo sebe, tedy pokud dítě kreslí postavu, znázorňuje samo sebe, což nás může upozornit na trápení či nějakou bolest dítěte (Davido, 2001).

Kresba postavy bývá nejoblíbenější a velmi častý motiv dětské kresby. Uždil uvádí, že hlavonožec je zobrazován oválnou hranicí, ve které jsou uzavřeny důležité lidské znaky (ústa, oči, nos, vlasy, někdy uši). Přímo k této hranici jsou vertikálně připojeny čáry, tedy končetiny. Dítě přibližně kolem pátého roku hledá místo pro tzv. „krásný detail“, jako jsou kapsy nebo knoflíky, proto začíná vytvářet trup, který bývá zprvu menší než hlava. Až kolem šestého roku dochází ke zdokonalování proporcí jednotlivých částí těla postavy. K prvnímu zobrazení člověka přiřazuje pojem „paňák“, protože obraz se podobá hadrové loutce (Uždil, 2002).

Jako zvláštnost v kresbě se kolem čtvrtého roku může objevit takzvaná transparentnost. Je výrazným rysem v kresbě. Děti kreslí to, co vidí a hlavně i to co nevidí, ale vědí, že to tam je (například těhotné matce nakreslí do břicha miminko). Mezi pátým a šestým rokem přestává být kresba lineární a objevuje se dvoudimenzionální kresba.

Dále můžeme pozorovat v kresbách dětí mezi 5 až 7 rokem takzvané sklápění, což se projevuje tím, že dítě ještě nezná perspektivu, proto kreslí věci, tak jak je zná.

Bednářová a Šmardová uvádějí, že dítě kolem pátého roku obvykle znázorňuje hlavu, trup, končetiny často ještě jednodimenzionálně. *„Kolem šestého roku je dvoudimenzionální kresba končetin častější, kresba je propracovanější a jednotlivé části těla jsou lépe připojené, na správnějším místě. Lidská postava je zřetelně členěná na hlavu, trup. Ruce jsou nasazeny k trupu, směřují do stran nebo trčí vzhůru. Hlava bývá pokryta vlasy, obličejové detaily jsou vyznačeny. Kresba lidské postavy se postupně začíná „větvit“ na kresbu podle pohlaví“* (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 33).

Ve spontánní kresbě se nejprve objevují kruhy a čáry, které navazují na prvotní čáranice, postupně se zvyšují dovednosti dítěte a přibývají složitější a náročnější prvky. U grafomotorických prvků můžeme posoudit i formální stránku kresebného projevu. Pokud dítě u kreslení zubů (ostrý obrat) nedokáže v jednom pohybu změnit směr bez zastavení a zvednutí ruky a pokračovat v čáře, pak jsou zakulacené a ne špičaté. Potíže pak dělají i ostré rohy ve spontánní kresbě dítěte. Kreslení řady smyček je náročné. Dítě musí zvládat křížení šikmých čar a uvědomovat si směr vedení čáry (Bednářová, Šmardová, 2011).

6.1.3. Školní období (6. – 15. rok)

Na začátku období dochází k rychlejšímu růstu, koordinaci jemné motoriky, k duševním změnám, ke změnám chování a prožívání. Nástup do školy je pro dítě důležitým mezníkem. Kolem šestého roku je kresba již proporcionálnější a části těla jsou lépe připojené na správnějších místech. Postavu dítě člení na hlavu a trup, ruce jsou nasazeny k tělu, na hlavě jsou vlasy, obličejové detaily jsou vyznačeny a postavy začínají dělit na pohlaví. Kolem sedmého roku děti začínají znázorňovat krk, více propracovávají detaily, jako oblečení a vlasy. Dále se začíná objevovat kresba z profilu.

V pozdějším období dochází k útlumu kresebného projevu, což je zapříčiněno větší sebekritičností a obavou z toho, že se mu obrázek nepodaří. Tyto obavy blokují spontánní vyjadřování kresby a tvořivosti. Kolem desátého roku dítě kreslí tak, jak se mu předmět skutečně jeví. Dochází ke zlepšování proporcí, perspektivě, stínování a snaze o zachycení pohybu.

7. VÝTVARNÁ VÝCHOVA V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Výtvarná výchova působí na vytváření osobnosti dítěte. Už v dětském věku jde výtvarné činnosti dostat na určitou úroveň. Dítě si tak osvojuje skutečnost okolního světa. Úkolem výtvarné výchovy je všestranně rozvíjet dětskou osobnost prostřednictvím výtvarných činností a výtvarného umění. Dává se přednost tvořivému procesu a individuálnímu přístupu k dítěti. Děti si pomocí výtvarných technik hrají, poznávají nové materiály, a proto jsou tyto činnosti pro děti zajímavé a zábavné. Uždil uvádí, že pro všechny děti zpočátku výtvarná činnost přináší pocit sebeuspokojení, dítě pomocí těchto činností vyjadřuje své představy a vše, co kolem sebe vnímá. Pomocí výtvarných činností dítě poznává samo sebe, upevňuje svoji osobnost a hodnotí své okolí (Uždil, 2002).

V současnosti není v mateřských školách podrobný oficiální program pro výtvarnou výchovu. Učitelka by si měla vytvářet plán výtvarných činností, vycházet z vlastních nápadů a zkušeností, respektovat schopnosti a dovednosti všech dětí.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) jsou uvedeny základní požadavky, podmínky a principy vzdělávání s ohledem na specifika dětí předškolního věku a s respektem jejich individuálních potřeb. RVP PV stanovuje základní požadavky vzdělání, na které navazuje vzdělávání v základních školách. „*Předškolní vzdělávání má usnadňovat dítěti jeho další životní i vzdělávací cestu. Jeho úkolem je proto rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané. Důležitým úkolem předškolního vzdělávání je vytvářet dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání tím, že za všech okolností budou maximálně podporovány individuální rozvojové možnosti dětí a umožňováno tak každému dítěti dospět v době, kdy opouští mateřskou školu, k optimální úrovni osobního rozvoje a učení, resp. k takové úrovni, která je pro dítě individuálně dosažitelná*” (RVP PV, 2004, s. 5).

RVP PV obsahuje cíle vzdělávání, obsah vzdělávání, klíčové kompetence a výstupy vzdělávání, ale i možná rizika, která se týkají přípravy dítěte na školu.

Podrobněji rozpracované a upřesněné požadavky na to, co by dítě po ukončení předškolního vzdělávání mělo dokázat, se nachází v doplňujícím dokumentu RVP PV s názvem „Konkretizované očekávané výstupy“. V těchto konkretizovaných očekávaných výstupech se uvádí, že dítě ukončující předškolní vzdělávání by mělo upřednostňovat užívání pouze pravé nebo levé ruky u činností, kde se uplatňuje preference ruky (kreslení, psaní, stolování...). Dále držet tužku správným úchopem a napodobovat základní geometrické tvary. Dítě by mělo zvládat práci se stavebnicí, skládkami, mozaikami. Mělo by zvládat výtvarné činnosti a provádět jednoduché úkony s výtvarnými pomůckami a s různým materiálem. Důležité je i zvládnutí sebeobslužných činností. Pro správný nácvik psaní je důležitá znalost orientace v prostoru i na ploše papíru (RVP PV, 2004).

8. VÝTVARNÉ TECHNIKY

Proces výtvarné tvorby je důležitější jak výsledek. Výtvarná činnost umožňuje dětem objevovat a zkoumat svět při zapojení všech smyslů. Pokud bude výtvarné tvoření pojato jako hra, při které se zábavnou cestou něco naučí, bude pro dítě zajímavý i výsledek činnosti. Nemusíme volit pouze tradiční „černobílou variantu“, která děti od cíle neodvádí. Při neúspěchu a napomínání ze strany učitele, může být tato činnost pro dítě stresující. Dá se říct, že každá tvořivá aktivita vede k procvičení důležitých svalových skupin a kloubů, ke zlepšení úchopu a vizuomotoriky. Před zahájením výtvarných činností je důležitá příprava.

8.1. Běžné výtvarné techniky

Jako běžné techniky rozvoje grafomotoriky můžeme vnímat základní techniky kresby a malby.

Kresba je základem každé výtvarné činnosti. Je jedním z nejstarších způsobů výtvarného vyjadřování. Kresba je založena na plošném, lineárním vyjádření. K rozvoji grafomotoriky se v nejvíce případech využívají tužky, pastelky, voskovky. Jako kreslicí podklad se nejčastěji používá bílý papír velikosti A4. Pomůcky jsou dostupné a snadné na přípravu (Macko, 1975).

Jako **malba** se považuje harmonické kladení barevných ploch do vyvážené kompozice. V mateřských školách jsou nejvhodnější barvy krycí, pro kolorování kresby vodové barvy. Používání fixů není příliš vhodné, protože jsou děti nuceny vdechovat výpary z ředidla a brzy se cítí unaveně (Hazuková, 2011). U malby se používá převážně štětec, při jeho manipulaci se ruka neopírá o stůl, čímž se liší od kreslení. Dítě se učí používat barvy, nanášet je, míchat, rozpíjet a zapouštět. Při malování dítě kontrolujeme a vedeme ke správnému používání štětce a barev. Dítě při nesprávné manipulaci může kovovou násadkou papír prodřít, nebo při velkém množství vody papír rozmočit. Nejčastěji se využívají běžné vodové barvy (Macko, 1975).

V praxi se tyto techniky k rozvoji grafomotoriky využívají hlavně z důvodu, že jejich příprava je rychlá, realizace snadná a výsledek většinou znatelný.

Při správném vedení je u dítěte rozvinut správný úchop psacího náčiní, upevněny a dodržovány hygienické návyky.

Do běžných výtvarných technik se dá zařadit i **prostorová tvorba**, která také rozvíjí jemnou motoriku dítěte. Principem prostorové tvorby je tvarování hmoty měkkých materiálů (modelína, sochařská nebo keramická hlína...) (Hazuková, 2011). Zpočátku dítě s modelovací hmotou experimentuje, později jí dává jednoduché tvary. Necháme dítě modelovat bez nástrojů, aby získalo kontakt s hmotou, osvojilo si její vlastnosti a strukturu (Uždil, 1983).

8.2. Netradiční výtvarné postupy a techniky

Je to realizace technik odlišných od běžně využívaných výtvarných technik při rozvoji grafomotoriky. Technik pro výtvarné vyjádření je bezpočet. Rusek píše, že alternativní výtvarné techniky se provádí málo obvyklým a netradičním materiálem nebo nástrojem práce, ale v mnoha případech se jedná o materiály či nástroje tradiční, avšak práce s nimi může být neobvyklá. Důležité požadavky při praktickém využívání výtvarných technik jsou hlavně dostupnost, náklady, bezpečnost práce, snadná příprava a realizace technik, přiměřenost věku. Důraz je kladen na teoretické zvládnutí techniky učitelem, na jeho praktické a estetické osvojení (Rusek, 1965). Využití netradičních nástrojů jako je například malba houbami, špachtlemi, hřebínky, vidličkou, molitanem či polystyrenem, děti považují za hru a většinou je zaujmou (Roeselová, 2001).

PRAKTICKÁ ČÁST

9. CÍL PRÁCE

Cílem praktické části je zachycení úrovně grafomotoriky dětí před nástupem do školy a návrh výtvarných činností vedoucích k rozvoji jejich grafomotoriky.

Byly vytyčeny výzkumné otázky ke splnění stanoveného cíle a to:

Jsou grafomotorické schopnosti dětí na adekvátní úrovni vzhledem k jejich věku?

Mají děti zájem o navržené aktivity rozvíjející grafomotoriku?

Přispívají navržené aktivity k rozvoji grafomotorických schopností dětí?

10. VÝZKUMNÉ METODY

Pro sběr dat jsem použila několik metod: analýzu dokumentů a výsledků činností, pozorování, rozhovor. V úvodu a závěru výzkumného šetření byla provedena pedagogická diagnostika, v níž jsem analyzovala grafomotorickou úroveň vybrané skupiny dětí předškolního věku.

Jako první metoda byla použita pedagogická diagnostika. Zelinková uvádí, že: *„Pedagogická diagnostika je komplexní proces, jehož cílem je poznávání, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů. Při diagnostice sledujeme nejen výsledek, ale též sám proces“* (Zelinková, O., 2001, s. 12).

Po vyplnění diagnostických listů následovala jejich analýza. *„Analýza úkolu znamená jeho rozklad na dílčí kroky, jejich zvládnutí je podmínkou osvojení si celého postupu“* (Zelinková, O., 2001, s. 43).

Další metodou bylo pozorování. *„Pozorování jako metoda pedagogické diagnostiky je proces systematického sledování a zaznamenávání projevů dítěte (i učitele) s cílem rozhodnout o optimálním vedení dítěte. Není omezeno na školní třídu, probíhá všude, kde dochází k interakci mezi dětmi, dětmi a dospělými, kde se dítě nějakým způsobem projevuje“* (Zelinková, O., 2001, s. 28).

Zelinková uvádí, že sledovat samotné psychické procesy nelze, ale sledujeme chování, které odráží prožívání, zkušenosti, vědomosti a obsah psychického života. Na základě pozorování chování dítěte v různých situacích vyvozujeme závěry (Zelinková, 2001).

Použila jsem také metodu rozhovoru, kterou využíváme při hledání osobních odpovědí na základě kladených otázek. Rozhovor by měl probíhat v klidném a známém prostředí bez rušivých elementů. Poskytneme dotazovanému dostatek času a možnosti na vyjádření odpovědi. Rozhovor může být strukturovaný, kdy otázky mají možnosti odpovědí, nebo nestrukturovaný, při kterém dotazovaný volně vypráví, odpovídá a my ho v odpovědi podněcujeme (Zelinková, 2001).

Pozorování bylo prováděno v průběhu individuální práce s dětmi. Dále byly prováděny rozhovory s učiteli mateřské školy a s vybranými dětmi. Před začátkem a po ukončení metodického programu byla provedena diagnostika grafomotorických schopností dětí. Diagnostika zahrnovala kresbu postavy, domu, geometrických tvarů a grafomotorických prvků. V průběhu diagnostického šetření byla provedena analýza mnou sestavených pracovních listů. Získané údaje byly zpracovány pro větší přehlednost do tabulek.

11. CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ A VÝZKUMNÉHO VZORKU

Pro svůj výzkum jsem zvolila dvoutřídní mateřskou školu, kde působím jako učitelka. Jedná se o vesnickou mateřskou školu, která má kapacitu 56 dětí. Mateřskou školu v současné době navštěvuje 49 dětí, ve věku 2,5 – 6,5 let.

V této škole jsou homogenní třídy, kdy v první třídě jsou děti od 2,5 do 4 let a v druhé třídě děti od 4 do 6,5 let. V letošním školním roce je v mateřské škole zapsáno 19 předškoláků z toho 9 dívek a 10 chlapců.

V mateřské škole, ve které výzkum probíhal, není oblast grafomotoriky cíleně a pravidelně procvičována. Děti mají kdykoliv během dne přístup k výtvarnému materiálu v podobě tužky, pastelky, voskovek, papíru a omalovánky. Dále mají k dispozici třídu a hernu, která je vybavena spíše starším, ale stále funkčním nábytkem. Stoly i židle jsou ve dvou velikostech. Ke škole patří i rozlehlá školní zahrada vybavena průlezkami, pískovištěm, dlážděnou a travnatou plochou, která zajišťuje dostatek prostoru k volnému, přirozenému pohybu dětí.

Pro potřeby výzkumu byla vybrána skupina dětí z konkrétní třídy vesnické mateřské školy. Skupinu tvořilo 10 dětí ve věku 5-6 let. Cíleně bylo vybráno 5 chlapců a 5 dívek, u kterých byl předpoklad, že mateřskou školu pravidelně navštěvují. Po rozhovoru s učiteli byly do výzkumného vzorku zahrnuty děti s různou úrovní grafomotorických schopností. S touto skupinou bylo systematicky pracováno podle navržených činností v časovém období od října 2015 do ledna 2016.

12. CHARAKTERISTIKA METODICKÉHO PROGRAMU A SBĚRU DAT

Před samotným zahájením programu byl dětem předložen diagnostický list. V první řadě v něm byla hodnocena kresba lidské postavy a domu. Konkrétně jsme se zaměřovali na úroveň kresby, a zda odpovídá jejich věku. Dále děti měly překreslovat geometrické tvary, konkrétně: kruh, čtverec a trojúhelník. Nakonec bylo hodnoceno pět grafomotorických prvků: zuby, horní smyčka, dolní smyčka, horní oblouk a dolní oblouk. Během vypracovávání diagnostického listu jsem pozorovala správný úchop psacího náčiní, uvolnění ruky, tlak na podložku a plynulost tahu. Dále bylo pozorováno, zda dítě kreslení vyhledává.

Při zpracování metodického materiálu jsem se opírala o nastudované poznatky a informace uvedené v teoretické části. Vytvořený zásobník představuje systém průpravných cviků, které rozvíjí jemnou motoriku ruky a posiluje svalstvo prstů. Tento zásobník činností je sestaven tak, aby respektoval posloupnost jednotlivých grafických prvků, jak je dítě dokáže zvládnout v jednotlivých vývojových stádiích. Metodický program obsahuje prvky z prvních tří skupin grafických prvků podle rozdělení Bednářové, Šmardové. Ostatní prvky kvůli obtížnosti a věku dětí jsem nezařadila. Začínáme od jednodušších, postupně je přidáváno na obtížnosti prvků. Aby byly činnosti pro děti lákavé a zábavné, jsou k nim motivovány krátkými básničkami, které jsem sama vytvořila. K tvorbě pracovních listů byly použity netradiční techniky a materiály (například: pěna na holení, rozpíjení barevných tuší do klovatiny, malba plastelínou, zapouštění krepového papíru...). Program obsahuje 10 pracovních listů určených pro rozvoj grafomotorických dovedností.

Každý pracovní list obsahuje konkrétní osvojovaný grafický prvek na formátu velikosti A4, kde si děti prvek opakují a automatizují. S dětmi bylo pracováno individuálně, nebo po menších skupinách, což napomohlo k lepšímu zachycení případných slabých stránek a rezerv v programu. Následující tabulka shrnuje rozvíjené grafomotorické prvky a výtvarné techniky u jednotlivých pracovních listů.

	Název pracovního listu	Grafomotorický prvek	Výtvarná technika
1.	Bubliny	Kruhy	Zapouštění barevných tuší v klovatině
2.	Mísa plná ovoce	Spodní oblouk	Roztírání plastelína
3.	Lev v trávě	Rovné čáry všemi směry	Koláž z barevných papírů
4.	Podzimní listí	Šikmé čáry	Roztírání suchého pastelu přes šablonu
5.	Sova	Zuby	Lepení krupice, malba vodovými barvami
6.	Bruslař	Spirála	Zapouštění inkoustu do vlhkého podkladu, přiložení zmačkaného igelitového sáčku
7.	Ryby v rybníce	Vlnovky	Vosková rezerváž, tisk z koláže
8.	Psí bouda	Spojený spodní oblouk	Malba houbičkou sepnutou v kolíčku
9.	Sněhulák	Kruhy	Malba pěnou na holení
10.	Čepice	Horní smyčky	Rozpíjení krepového papíru

Tab. 1 Seznam grafomotorických prvků a výtvarných technik v pracovních listech

Náměty mohou využít jak učitelé v předškolních institucích, tak rodiče k rozvoji grafomotoriky svých dětí.

13. PŘEHLED VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Hlavním cílem práce byl návrh činností rozvíjejících grafomotoriku u dětí předškolního věku a ověření vhodnosti těchto činností v praxi. Informace byly získány pozorováním, rozhovorem a diagnostickými listy.

Pro výzkum bylo vybráno deset dětí, u kterých se předpokládala pravidelná docházka do mateřské školy, aby se s nimi mohlo pravidelně pracovat. Dále byly vybrány děti, které splnily věkovou hranici nad 5 let.

U vybraných dětí byla provedena analýza diagnostických listů. Nejprve děti dostaly za úkol nakreslit lidskou postavu a dům, dále jim byl předložen list s geometrickými tvary a grafomotorickými prvky.

Tyto diagnostické cviky provedly děti nejprve v měsíci říjnu 2015 a pro porovnání pokroku v měsíci únoru 2016. Mezi těmito cvičeními bylo s dětmi pracováno, aby se u nich navodil zájem o grafomotorické činnosti.

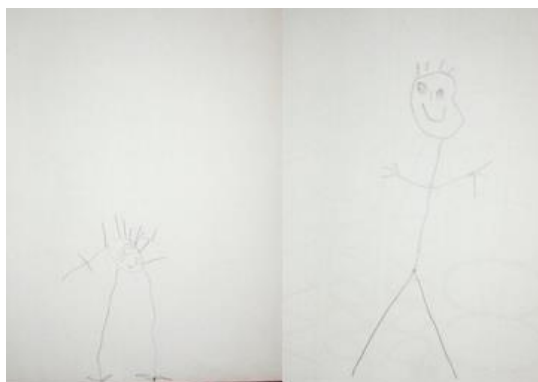
V následujících dvou tabulkách s názvem *Diagnostika – chlapci* a *Diagnostika – dívky* se seznámí s podrobnými výsledky grafického výkonu vybraných dětí zapojených do výzkumu. V první tabulce jsou zaznamenány výkony chlapců a v druhé tabulce výkony dívek. Pod tabulkami jsou shrnuty výsledky, výkony dětí a popis nejvýraznějších změn zaznamenaných při rozboru vstupního výstupního šetření. Přiloženy jsou též vyplněné diagnostické listy dětí. Při hodnocení kreseb (postavy a domu) bylo vycházeno z diagnostiky Bednářové a Šmardové.

		Lukáš		Matěj		Samuel		Štěpán		Martin	
Období		Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden
Kreslí rádo		Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano	Ano	Ne	Ano
Správný úchop		Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Správný tlak, uvolnění ruky		Ne Větší	Ano	Ne větší	Ano	Ne slabší	Ano	Ne větší	Ano	Ano	Ano
Plynulý tah		Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano
Kresba postavy (odpovídá věku)		Ne	Ne	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
Kresba domku (odpovídá věku)		Ne	Ne	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne
Geometrické tvary (zvládá)	○	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ne	Ne	Ano	Ano	Ano
	□	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	Δ	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
Grafomotorické prvky (zvládá)	Zuby	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
	Horní smyčka	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
	Dolní smyčka	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
	Horní oblouk	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
	Dolní oblouk	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano

Tab. 2 Diagnostika - chlapci

Většina chlapců před zahájením výzkumu uvedla, že neradi kreslí a z pozorování bylo zjevné, že kreslení nevyhledávají. Po skončení programu se však jejich názor změnil a sami kreslení vyhledávali a rádi se zapojovali.

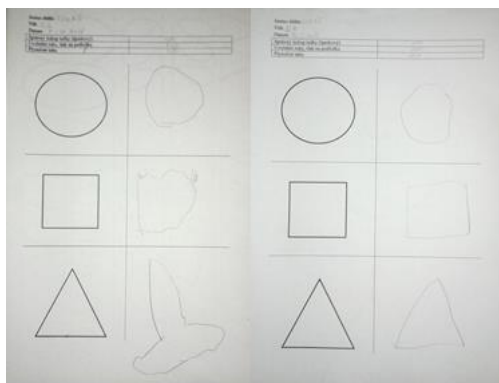
Lukáš (5,6) neměl správný úchop psacího náčiní a i tlak na podložku byl velký. V průběhu stimulačního programu se zlepšil úchop, tlak i plynulost tahu. Vstupní kresba postavy odpovídala nižšímu stupni vývoje, nakreslil hlavonožce. Kresba postavy po ukončení programu byla již na lepší úrovni, kdy dítě zaznamenalo tělo i končetiny jednodimenzionálně, ale postava měla oči, nos, pusku, vlasy i prsty. Kresba domu nebyla poznat, ale z druhé kresby bylo již vidět, že se jedná o dům. Volná kresba byla obsahově velmi chudá. U geometrických tvarů i u grafomotorických prvků došlo k výraznému zlepšení. Na počátku měl neplynulé, trhavé tahy po papíře. Nezvládal křížení čar a návaznost řady prvků za sebou. Během cvičení si Lukáš osvojil jednotlivé grafické prvky a na konci období tyto prvky zvládal bez obtíží.

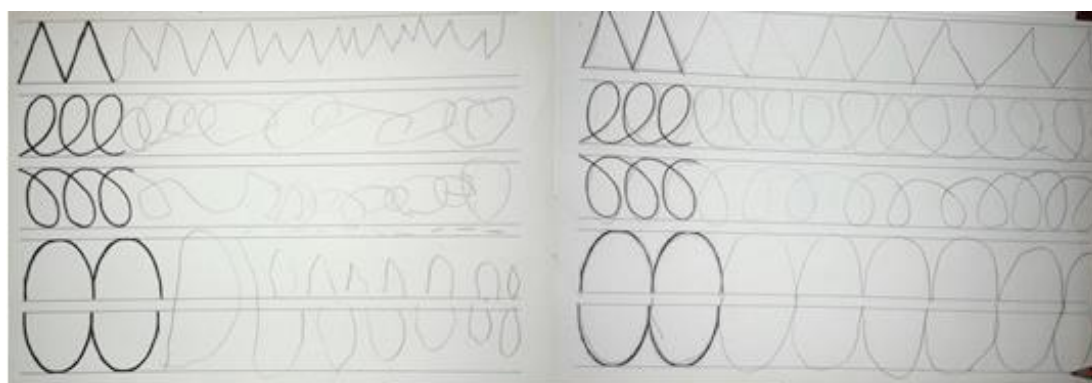
Obr. 4 Kresby postav – Lukáš

Obr. 5 Kresby domů – Lukáš

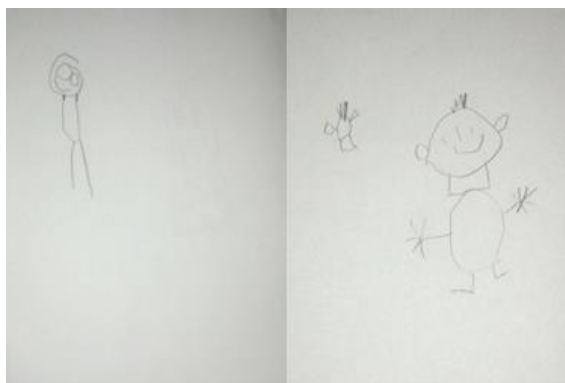

Obr. 6 Geometrické tvary - Lukáš

Obr. 7 Grafomotorické prvky - Lukáš

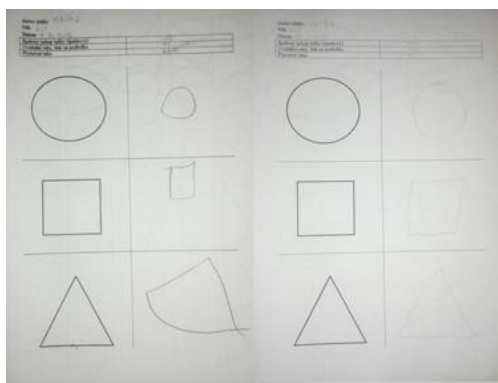
Matěj (6,1) měl nesprávný a křečovitý úchop psacího náčiní, což mělo také vliv na zvýšený tlak při kresbě. Po ukončení programu se jeho úchop a tlak na podložku zlepšil. V první kresbě postavy byl na velmi nízké úrovni a kresba neodpovídala věku. V kresbě bylo naznačeno jen tělo, hlava a nohy. V druhé kresbě se Matějův výkon zlepšil, již šla postava rozeznat. Byl naznačený krk, uši a detaily v obličeji. V první kresbě domu bylo zajímavé, že dítě nakreslilo panelový dům. Volná kresba byla obsahově chudá. U grafomotorických prvků měl potíže s udržením směru čáry a neplynulé linie. Zuby nebyly ostré, ale zakulacené, což vypovídá o nevládnutí změny směru šikmých čar při kresbě. Prvky byly spíše malé a nesouměrné. Po ukončení programu došlo ke zlepšení. Stále měl mírné potíže u vratného tahu v obloucích. U vstupního testu jsou veškeré jeho kresby spíše menší, měl potíže při využití plochy papíru. Ve druhém testu se kresby zvětšily a dítě si bylo jistější na ploše papíru i při vedení linie v kresbě.

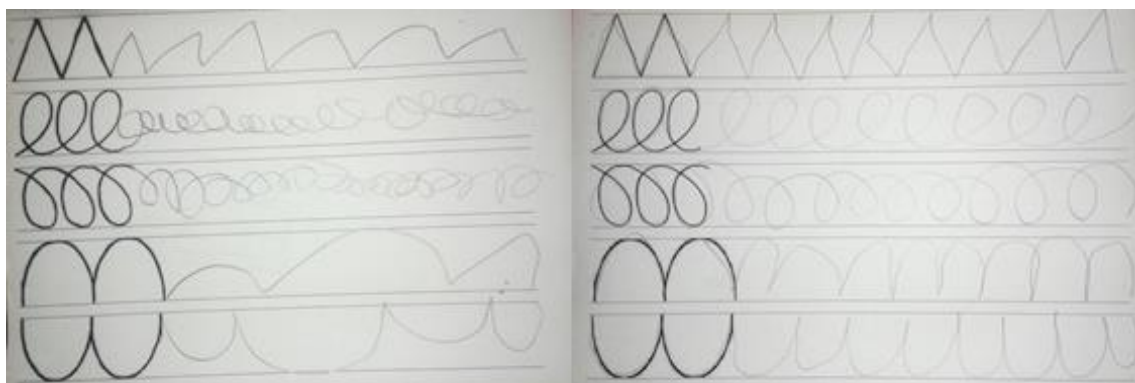
Obr. 8 Kresby postav - Matěj

Obr. 9 Kresby domů - Matěj

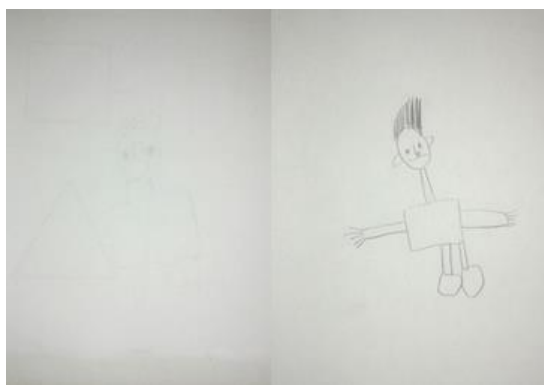

Obr. 10 Geometrické tvary - Matěj

Obr. 11 Grafomotorické prvky - Matěj

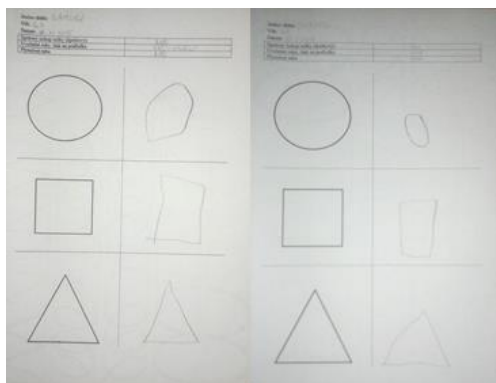
Samuel (6,4) ve volném čase kreslení nevyhledával, přednost dával konstruktivním stavebnicím. Bylo třeba Samuela více podporovat a pozitivně hodnotit veškerou jeho práci. Dítě mělo na začátku potíže s příliš slabým tlakem na podložku, kdy první kresby nejsou téměř vidět. U druhých obrázků je již kresba výraznější. V první kresbě postavy chybí ruce, detaily na hlavě. Druhá postava má již všechny náležitosti co by měla mít (krk, uši, prsty, boty, vlasy...). V první kresbě domu jsou linie nepřesně vedeny, druhá kresba je jistější a má více detailů. Z grafomotorických prvků zvládal pouze zuby. U dalších prvků nezvládal velikost a plynulost tahů. Po ukončení programu se dítě v této oblasti zlepšilo, tahy byly jistější, plynulejší a dobrá návaznost řady prvků. Dobře si i poradil s velikostí jednotlivých grafomotorických prvků.

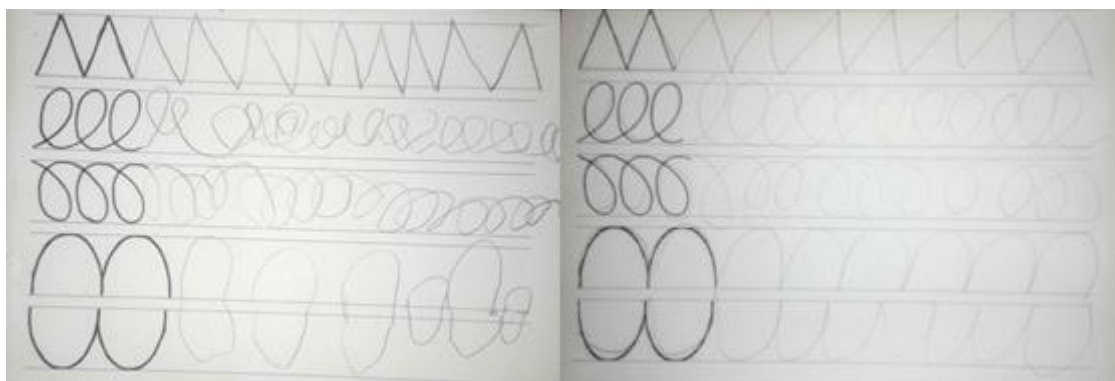
Obr. 12 Kresby postav - Samuel

Obr. 13 Kresby domů - Samuel

Obr. 14 Geometrické tvary - Samuel

Obr. 15 Grafomotorické prvky - Samuel

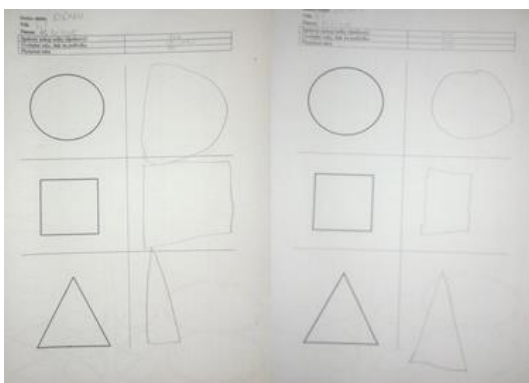
Štěpán (6,1) kreslení sám vyhledával a projevoval velký zájem o výtvarné činnosti. Tlak na podložku měl větší, ale postupně se mu podařila ruka uvolnit. Také plynulost tahu se zlepšila. První kresba postavy byla velmi malá s jednodimenzionálním znázorněním končetin, bez uší, krku a vlasů. Druhá kresba postavy byla bohatší na detaily. Byl znázorněný krk, prsty s nehty na rukou i nohou. Druhá kresba domu byla oproti první bohatá na detaily. První grafomotorické prvky byly na špatné úrovni. Dítě nezvládalo zpětný tah u zubů, návaznost čáry, křížení šikmé čáry u smyček. Po ukončení programu si dítě bylo jistější ve vedení linie. Křížení čar u smyček dítě zvládalo. Grafomotorické prvky si osvojil poměrně dobře. Pozorovatelné byly stále mírné obtíže při vratném tahu, především u dolního a horního oblouku.

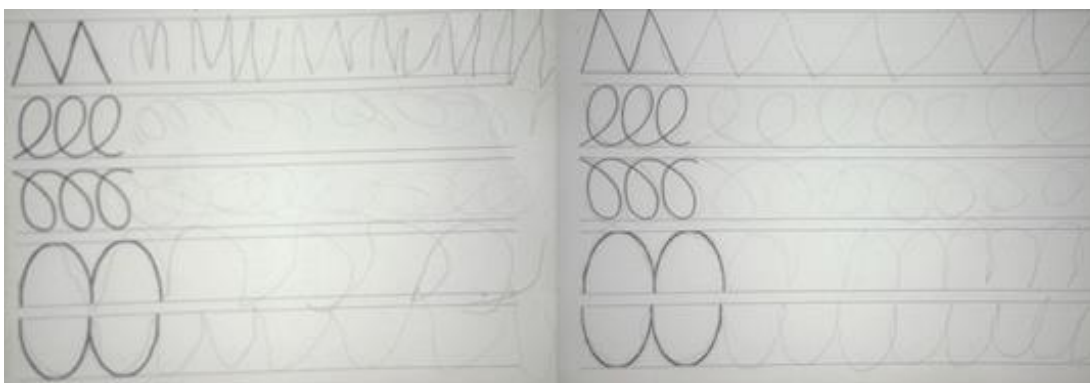
Obr. 16 Kresby postav - Štěpán

Obr. 17 Kresby domů - Štěpán

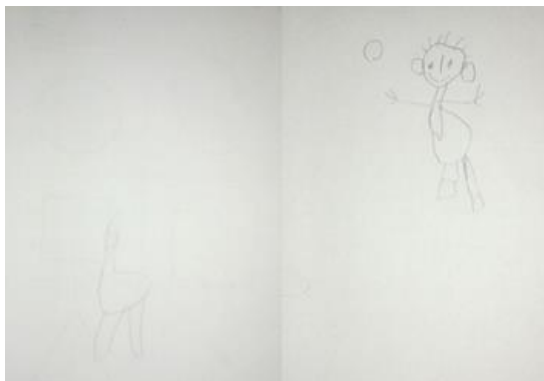

Obr. 18 Geometrické tvary - Štěpán

Obr. 19 Grafomotorické prvky – Štěpán

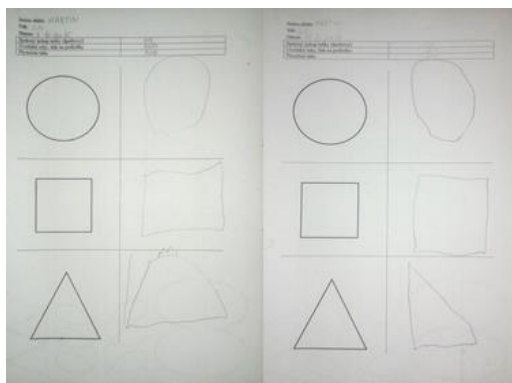
Martin (5,10) ze začátku nejevil velký zájem o výtvarné činnosti, ale během programu bylo viditelné zlepšení v jeho zájmu. Zlepšil se i jeho úchop psacího náčiní. Při vstupní diagnostice kresby odpovídaly nižšímu stupni vývoje. Postavě chyběly ruce a detaily těla. U domu byly linie nepřesně vedeny a kresba byla nejistá. Druhá kresba byla více propracovaná, postava byla bohatší na detaily (uši, krk, prsty, boty) a nechyběly žádné náležitosti v obličeji. U domu byla kresba celkově více detailní (anténa, kouř, klika), ale linie stále nepřesné. Před zahájením programu byly grafomotorické prvky i geometrické tvary na nižší úrovni. Martin nezvládal vedení a změny směru šikmých čar u zubů. Nezvládal řady smyček, jejich křížení čar a uvědomění si následný směr čáry. Po skončení programu se výsledky zlepšily. Je třeba s Martinem ještě pracovat, aby si jednotlivé prvky lépe zafixoval a byl si při práci jistější.

Obr. 20 Kresby postav – Martin

Obr. 21 Kresby domů - Martin

Obr. 22 Geometrické tvary - Martin

Obr. 23 Grafomotorické tvary – Martin

		Bára		Regína		Vanesa		Monika		Sabina	
Období		Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden	Říjen	Leden
Kreslí rádo		Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Správný úchop		Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Správný tlak, uvolnění ruky		Ne Větší	Ne Větší	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne Větší	Ano	Ano	Ano
Plynulý tah		Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Kresba postavy (odpovídá věku)		Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
Kresba domku (odpovídá věku)		Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Geometrické tvary (zvládá)	○	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
	□	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
	Δ	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Grafomotorické prvky (zvládá)	Zuby	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
	Horní smyčka	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
	Dolní smyčka	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ne	Ano
	Horní oblouk	Ne	Ne	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano
	Dolní oblouk	Ne	Ne	Ano	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano

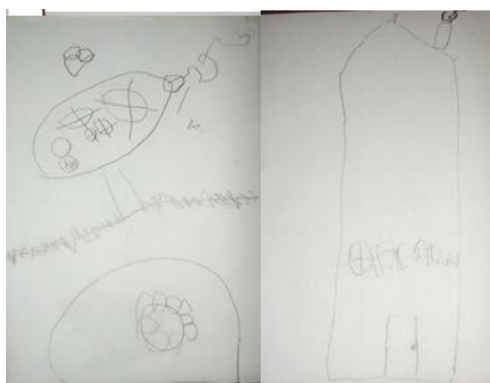
Tab. 3 Diagnostika - dívka

Bára (5,2) před zahájením projektu kreslení nevyhledávala, ale po ukončení se její zájem změnil, což se i výrazně odrazilo v jejím kresebném projevu. Musel jí být věnován větší individuální přístup. Vstupní kresby postavy i domu byly výrazně podprůměrné. Šlo obtížně rozeznat, co je co. Ve výstupním testu kresba postavy měla krk, dvojdimenzionální znázornění končetin, prsty, boty, uši i detaily v obličeji. Dům byl detailně chudý, ale již šla kresba rozeznat. Grafomotorické prvky byly před zahájením programu horší. U zubů nezvládala zpětný tah, proto nejsou špičaté, ale zakulacené. Vedení a křížení čar u dalších prvků dělalo dívce také potíže. U oblouků jde vidět nenávaznost prvků. Tahy byly neplynulé, trhavé. Úchop psacího náčiní byl křečovitý. Po ukončení programu se grafomotorika Báry zlepšila. Již lépe zvládala návaznost prvků i křížení čar. Ruka se uvolnila, tahy byly plynulejší.

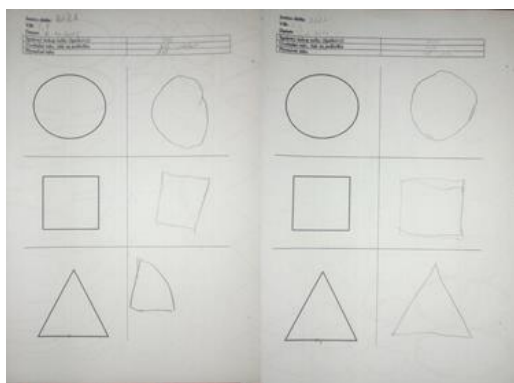
Dívka ještě nemá optimálně osvojené grafomotorické prvky, proto je třeba s ní nadále pracovat, aby byla při kresbě jistější. U Báry byl velký přínos v tom, že si výtvarné činnosti oblíbila a jejich vykonávání ji přináší radost.

Obr. 24 Kresby postav - Bára

Obr. 25 Kresby domů - Bára

Obr. 26 Geometrické tvary - Bára

Obr. 27 Grafomotorické prvky - Bára

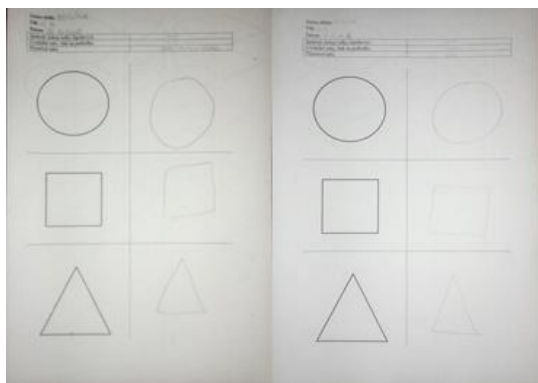
Regína (5,10) prokázala poměrně dobré kresebné i grafomotorické výsledky již u vstupního testu. U vstupních kreseb je pozorovatelný slabší tlak na podložku, který však byl zapříčiněn nejistotou a obavami dívky z výsledku kresby. U výstupního testu se volná kresba rozšířila o detaily (vlasy, uši, kouř z komína, tašky na střeše) a jistota v kresbě byla znatelná. Dívka zvládala plynulý zpětný tah a křížení čar. Potíže měla s velikostí grafomotorických prvků, které byly menší, než požadovaný řádek. V druhém testu je již vidět využití celého prostoru řádku.

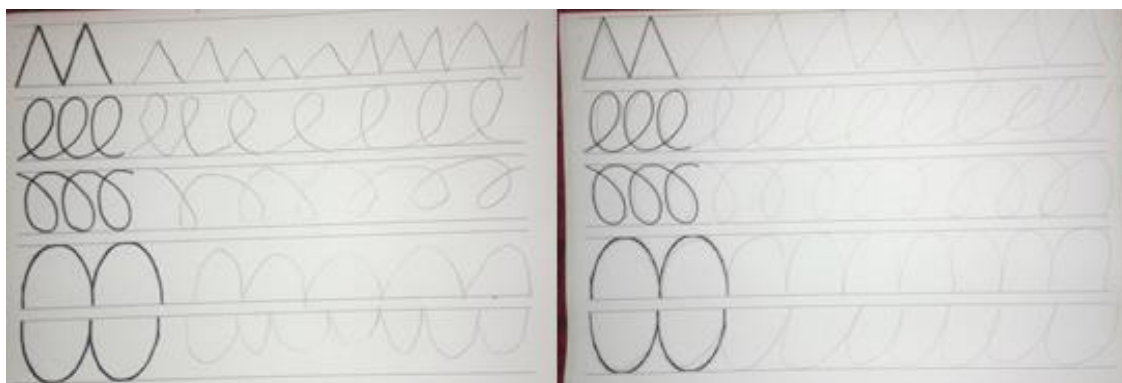
Obr. 28 Kresby postav - Regína

Obr. 29 Kresby domů - Regína

Obr. 30 Geometrické tvary - Regína

Obr. 31 Grafomotorické prvky – Regína

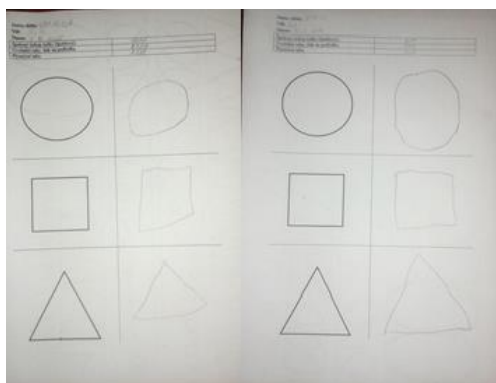
U **Vanesy** (5,10) volná kresba vstupního testu odpovídala věku, ale v závěrečné diagnostice byly pozorovatelné pozitivní změny. Vstupní kresby byly obsahově chudší s nepřesnými liniemi a menším využitím plochy papíru. Druhá kresba postavy byla detailněji propracovaná. Dívka si i lépe poradila s využitím plochy papíru. U vstupního vyplnění grafomotorických prvků dívka zvládala zpětný tah u zubů, ale obtíže jí dělaly smyčky, tedy křížení šikmých čar a uvědomění si následného směru vedení čáry. U oblouků lze vidět špatná uvolnění ruky, kdy nezvládla řadu prvků vytvořit jedním tahem. Prvky byly malé a nepravidelné. U druhého testu je vidět zlepšení. Velikost prvků odpovídá požadovanému řádku. Plynulost i návaznost tahu se u všech prvků zlepšila.

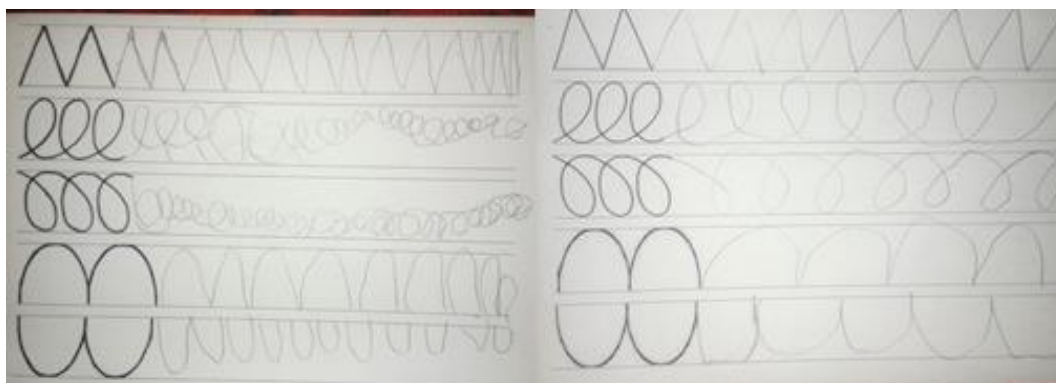
Obr. 32 Kresby postav - Vanesa

Obr. 33 Kresby domů - Vanesa

Obr. 34 Geometrické tvary - Vanesa

Obr. 35 Grafomotorické prvky - Vanesa

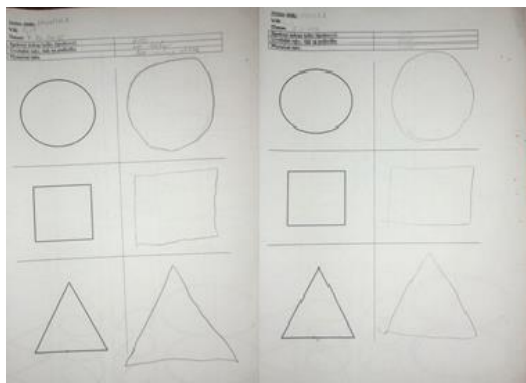
Monika (5,11) také již u vstupního testu prokázala dobré výsledky. Kresby postav byly obsahově bohaté se spoustou detailů. V kresbě domu u výstupního testu se dívka snažila zachytit dům v perspektivě. U vstupního testu grafomotorických prvků dívka zvládala první tři skupiny prvků. Oblouky jí dělaly obtíže při navazování tahu. U druhého testu grafomotorických prvků již zvládala všechny skupiny prvků. Tahy byly plynulé a jisté.

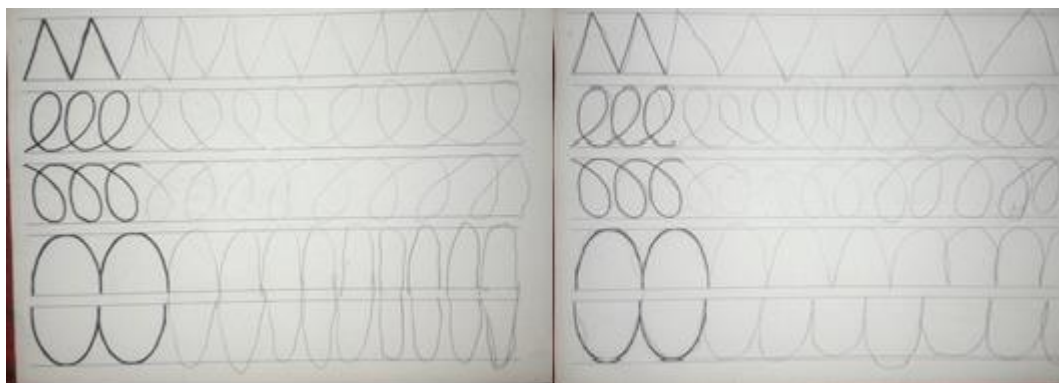
Obr. 36 Kresby postav - Monika

Obr. 37 Kresby domů - Monika

Obr. 38 Geometrické tvary - Monika

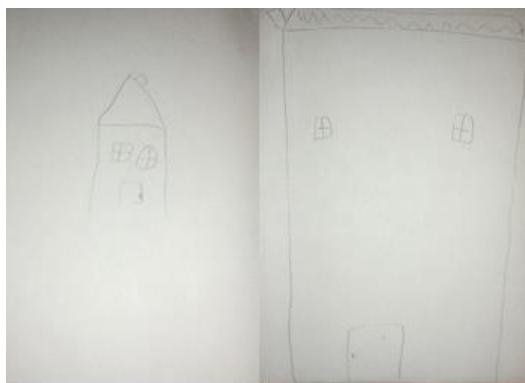

Obr. 39 Grafomotorické prvky – Monika

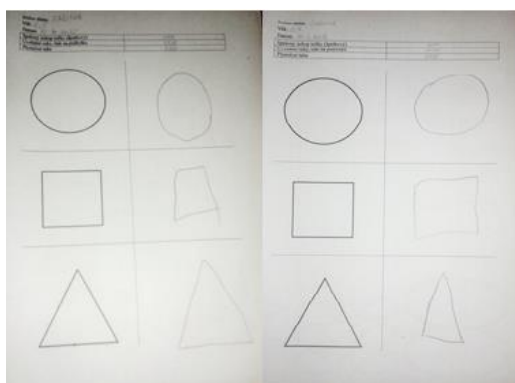
Sabina (5,5) měla před zahájením programu obtíže v kresbě postavy i znázornění grafomotorických prvků. Postavu znázornila jako hlavonožce, ale po ukončení programu se velmi zlepšila. Postava měla jednodimenzionálně znázorněné končetiny, ale byly znázorněny všechny potřebné náležitosti odpovídající věku (vlasy, uši, krk...). U vstupního testu grafomotorických prvků měla dívka obtíže při vedení a změny směru šikmých čar u znázornění zubů, proto nejsou špičaté, ale zakulacené. U smyček nezvládala křížení čar a následné uvědomění si směru vedení linie. Oblouky též nezvládla znázornit. Návaznost a plynulost tahů dělaly dívce obtíže. Po skončení programu se její grafomotorické schopnosti zlepšily, ale stále si nebyla příliš jistá při vedení čáry, proto je linie kostrbatá. Je třeba s dívkou dále pracovat, aby si jednotlivé prvky lépe osvojila a zafixovala.

Obr. 40 Kresby postav - Sabina

Obr. 41 Kresby domů - Sabina

Obr. 42 Geometrické tvary - Sabina

Obr. 43 Grafomotorické prvky – Sabina

13.1. Popis jednotlivých činností s popisem realizace

Na následujících stránkách jsou ukázky pracovních listů s metodickým vedením. Pod každým pracovním listem se nachází tabulka, ve které jsou zaznamenány informace, jak konkrétní dítě pracovalo s tímto úkolem. Tyto informace nám napomáhají ke zhodnocení každého z pracovních listů.

1) Bubliny

Cíl cvičení: nácvik krouživého, volného pohybu, korigovaného zrakem

Motivační říkanka:

Do bublifuku foukám,

na bubliny koukám.

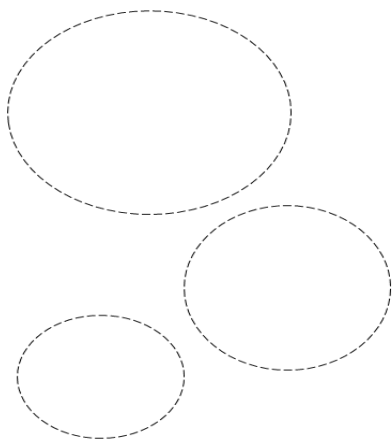
Jak jsou krásně barevné

a letí si do nebe

Výtvarná technika: zapouštění barevných tuší v klovatině

Pomůcky a materiál: voskovky, klovatina, barevné tuše, štětec

Postup: voskovkami dokreslíme tvary bublin. Vnitřní část bublin natřeme klovatinou a ještě do mokrého podkladu uděláme tečky barevnými tušemi. Následně necháme zaschnout

1. Pracovní list – BUBLINY				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ano	Ne
Matěj	Ano	Ano	Ne	Ano
Samuel	Ne	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ne	Ano	Ano	Ne
Martin	Ano	Ano	Ne	Ne
Bára	Ano	Ano	Ano	Ne
Regína	Ano	Ne	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ne	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ne

Tab. 4 Bubliny

Hodnocení činnosti: Děti zvládaly pracovní list zcela samostatně. Kruhy nedělaly téměř žádné problémy. Většinu dětí práce zaujala. Nejvíce se dětem líbilo pozorování rozpíjení barev. Je třeba nechat pracovní list důkladně proschnout a skladovat je na suchém místě, jinak se může stát, že klovatina zvlhne a obrázky se slepí.

2) Mísa plná ovoce

Cíl cvičení: nacvičování spodního oblouku v různých velikostech

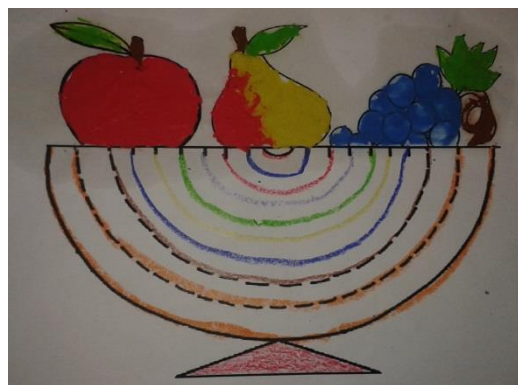
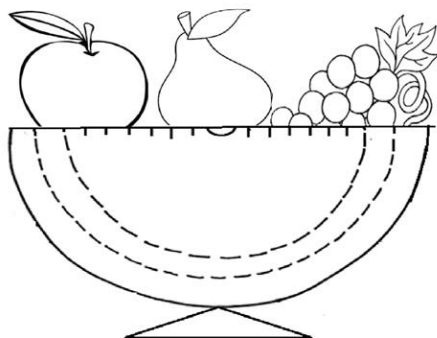
Motivační říkanka:

*Hrozny, jablko, hruštička,
bude krásná mistička.
Pěkně si ji nazdobíme,
při práci se pobavíme.*

Výtvarná technika: roztíraná plastelína

Pomůcky a materiál: voskovky nebo pastelky, plastelína

Postup: Nejprve mají děti za úkol dokreslit voskovkami, nebo pastelkami spodní oblouky na míse. Poté kousky plastelíny zahřejí hnětením mezi prsty. Když je plastelína dostatečně změkklá, položí ji na požadované místo a prsty rozetrou.

2. Pracovní list – MÍSA PLNÁ OVOCE				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ne	Ano	Ano	Ano
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ano
Martin	Ne	Ano	Ano	Ano
Bára	Ne	Ano	Ano	Ano
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ano

Tab. 5 Mísa plná ovoce

Hodnocení činnosti – Spodní oblouk dělal jen pár dětem mírné obtíže, většina dětí tento prvek zvládalo. Tato technika byla pro děti nová a překvapilo je, že i takto se dá plastelína využít. Jevily velký zájem o činnost. Některé děti potřebovaly pomoci s přimáčknutím plastelíny k papíru, aby jim držela, ale zručnější děti zvládaly zcela samostatně.

3) Lev v trávě

Cíl cvičení: Rovné čáry vedené od středu kruhu ven. Cvičení koordinace ruky a oka, uvědomování si jednotlivých směrů. Rozvoj technické dovednosti stříhání a lepení. Rozvoj tvořivosti a fantazie.

Motivační říkanka:

Hádanku vám děti dám,

není těžká, povím vám.

Hříva velká, kdo už ví?

Hnědá barva napoví.

Zuby bílé, velký řev,

ano, správně, je to lev!

Výtvarná technika: koláž z barevných papírů

Pomůcky a materiál: barevné papíry, nůžky, lepidlo, pastelky nebo voskovky

Postup: pastelkami nebo voskovkami dokreslíme lvovi hřívu – šikmé čáry od středu kruhu vně. Obličej si děti vybarví dle vlastní fantazie. Z barevných papírů si děti vystříhají proužky na hřívu a na trávu, poté nalepíme hřívu kolem hlavy a trávu kolem lva.

3. Pracovní list – LEV V TRÁVĚ				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ne	Ne	Ne
Matěj	Ano	Ne	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ne	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ne	Ano	Ne
Martin	Ano	Ne	Ne	Ne
Bára	Ano	Ne	Ano	Ne
Regína	Ano	Ne	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ne	Ano	Ne
Monika	Ano	Ne	Ano	Ne
Sabína	Ano	Ne	Ano	Ne

Tab. 6 Lev v trávě

Hodnocení činnosti: Grafomotorický prvek v tomto pracovním listě zvládaly všechny děti. Protože výtvarnou techniku již znaly, mohly pracovat samostatně a práci zvládaly bez větší dopomoci. Jelikož pro děti nebyla technika nová, některé děti neprojevily takový zájem jako u předešlého pracovního listu, ale i přesto ho dotvořily dokonce. Je třeba dbát na bezpečnost při manipulaci s nůžkami.

4) Podzimní listí

Cíl cvičení: šikmé čáry vedené pomocí opěrných bodů

Motivační říkanka:

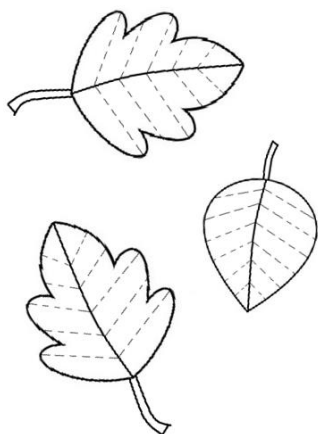
Podzime, podzime – kde jsi byl?

Za tebe jsem listí obarvil.

Výtvarná technika: roztírání suchého pastelu přes šablonu

Pomůcky a materiál: voskovky nebo pastelky, suchý pastel

Postup: Děti si voskovkami či pastelkami nakreslí žilnatinu listů. Zručnější děti si mohou obkreslit a vystříhnout potřebné šablony listů, nebo je vystříhne paní učitelka. Děti na okraj šablony nakreslí silnou hranici suchým pastelem, list přiloží k danému tvaru na pracovním listu, pevně drží a prstem rozetrou suchý pastel z šablony na podklad.

4. Pracovní list – PODZIMNÍ LISTÍ				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ano	Ano
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ano
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ano
Martin	Ano	Ano	Ano	Ano
Bára	Ne	Ano	Ano	Ano
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ano

Tab. 7 Podzimní listí

Hodnocení činnosti: Na tomto pracovním listě také téměř všechny děti zvládaly grafomotorický prvek. Práce děti se suchým pastelem baví. Výsledný efekt je překvapil a měly z něj radost. Bylo třeba dětem pomoc při vystřihování šablony, ale některé děti i tuto činnost zvládly samy. Dále je potřeba dopomoci dětem u přidržování šablony na správném místě, aby dětem neuhýbala.

Pokud chceme zabránit dalšímu rozmazávání suchého pastelu, doporučuji hotový výrobek přestříkat lakem na vlasy, který působí jako fixace.

5) Sova

Cíl cvičení: při nácviu zubů vycházíme z předchozího nácviu šikmých čar a ze zvládání změny směru ve vedení čar

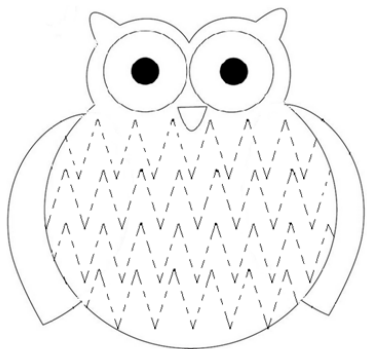
Motivační říkanka:

*Sova v noci houká,
mezi stromy kouká.
Na větvích si tiše hoví,
k večeři si myši loví.*

Výtvarná technika: lepení krupice, malba vodovými barvami

Pomůcky a materiál: voskovky, krupice, lepidlo (Herkules), štětec, nádoba na vodu, vodové barvy

Postup: Voskovkami nakreslíme sově zuby na těle. Poté nanese na tělo sovy lepidlo, posypeme krupicí a necháme zaschnout. Po zaschnutí oklepeme přebytečnou krupici a celou sovu přetřeme vodovými barvami.

5. Pracovní list – SOVA				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ano	Ne
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ne
Martin	Ano	Ano	Ano	Ne
Bára	Ano	Ano	Ano	Ne
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ne

Tab. 8 Sova

Hodnocení činnosti: Grafomotorický prvek na tomto pracovním listě byl již obtížnější, ale díky podpurným liniím jej děti poměrně zvládly. Malování vodovými barvami na podklad tvořený krupicí, děti doposud neznaly. Nejvíce je zaujalo sypaní a lepení krupice, a jak se barvy do podkladu vpíjely a měnily svůj odstín. Nebyla potřeba dětem v této technice dopomáhat, vše zvládaly samostatně.

6) Bruslař

Cíl cvičení: Nácvik kresby spirály. Při kreslení je třeba dodržovat vzdálenosti mezi čarami, které se nedotýkají a postupně se zvětšují.

Motivační říkanka:

Zimní sporty, ty jsou prima,

hlavně ať nám není zima.

Až si brusle nasadíme,

společně si zabruslíme

Výtvarná technika: zapouštění inkoustu do vlhkého podkladu, přiložení zmačkaného igelitového sáčku

Pomůcky a materiál: voskovky, modrý inkoust, igelitový sáček

Postup: Děti si nejprve bílou nebo světlou voskovkou nakreslí spirály. Vybarví si bruslaře voskovkami. Následně navlhčíme celý papír vodou a modrý inkoust do vlhkého podkladu zapíjíme. Ještě za mokra na celý obrázek přiložíme zmačkaný igelitový sáček a necháme obrázek důkladně proschnout. Po zaschnutí sejmem igelitový sáček, který vytvořil strukturu zamrzlé plochy.

6. Pracovní list – BRUSLAŘ				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ne	Ne
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ne
Martin	Ne	Ano	Ano	Ne
Bára	Ne	Ano	Ano	Ne
Regína	Ano	Ano	Ne	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ne	Ano	Ano	Ne

Tab. 9 Bruslař

Hodnocení činnosti: S grafomotorickým prvkem mělo již více dětí potíže, ale většina skupiny prvek zvládala. Děti zvládaly činnost samostatně a bez pomoci. Při kresbě spirál je vhodné mít velmi světlý odstín voskovky, aby nezanikal v barvě inkoustu, ale zároveň, aby děti mohly sledovat její stopu. Technika vosková rezerváž je známá, ale přiložení igelitového sáčku byla pro děti novinka, která vzbudila jejich zvědavost a zájem. Po sejmutí igelitu měly děti z výsledného efektu radost.

7) Ryby v rybníce

Cíl cvičení: procvičování vlnovky, kterou kreslíme zleva doprava

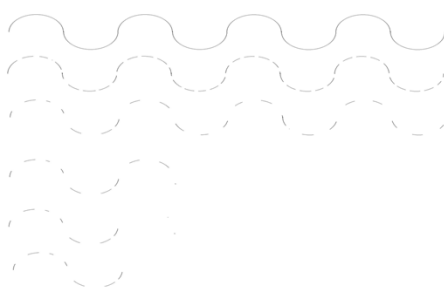
Motivační říkanka:

*Kdyby ryby měly nohy,
chodily by, kde by mohly.
Ale že je nemají,
ve vodě se mrskaají.*

Výtvarná technika: vosková rezerváž, tisk z koláže

Pomůcky a materiál: voskovky, vodové barvy, tvrdý papír, karton, lepidlo (Herkules), tiskařská barva, váleček, novinový papír

Postup: Voskovkami nakreslíme vlnovky a poté přetřeme celý papír vodovými barvami. Z tvrdého papíru či kartonu si vystříhneme tvar rybičky (či jiného vodního živočicha), přilepíme jí šupiny, žábry, oko vrstvením papíru dle vlastní fantazie a necháme zaschnout. Na suchou rybičku válečkem rovnoměrně naválíme tiskařskou barvu, položíme na vytvořený podklad (pracovní list – vlny), položíme novinový papír a důkladně rybičku přitiskneme k podkladu. Po obtištění rybičku sundáme a můžeme ještě několikrát tisk opakovat.

7. Pracovní list – RYBY V RYBNÍCE				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ano	Ano
Matěj	Ano	Ano	Ne	Ano
Samuel	Ne	Ano	Ano	Ano
Štěpán	Ne	Ne	Ne	Ano
Martin	Ano	Ano	Ano	Ano
Bára	Ne	Ano	Ano	Ano
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ne	Ano	Ne
Sabína	Ano	Ano	Ano	Ano

Tab. 10 Ryby v rybníce

Hodnocení činnosti: Tento pracovní list je časově náročnější. Techniku voskovou rezervář skupina dětí již znala a proto jim činnost nedělala problémy. Vytvoření koláže rybiček již bylo náročnější. Děti si mohou samy rybičky vystříhnout a z odstřížků si ji dozdobí. Některé děti potřebovaly se stříháním a lepením pomoc. Dále jsem pomáhala dětem s obtištěním rybiček, protože některé děti nemají dostatečnou sílu.

Výsledná vlastnoručně vytvořená razítka se dětem líbila, hlavně je zaujalo nanášení barvy válečkem. Ve volném čase děti v činnosti pokračovaly a vytvářely si vlastní mořský svět.

8) Psí bouda

Cíl cvičení: Kresba spojeného spodního oblouku. Důležité je zvládnutí změny směru.

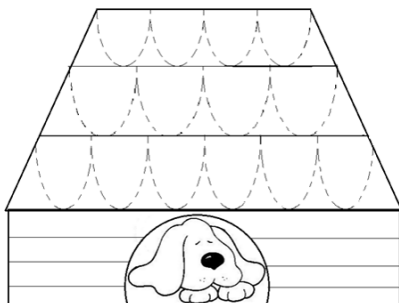
Motivační říkanka:

*Pejsek v boudě spí,
o kostech si sní.
Domek ten má veliký,
zaťukej v něm hřebíky.
Ještě oprav střechu,
bude spát jak hříbek v mechu.*

Výtvarná technika: malba houbičkou sepnutou v kolíčku

Pomůcky a materiál: kolíček, houbička, vodové barvy, voskovky

Postup: Děti voskovkami obtáhnou oblouky na střeše boudy. Do kolíčku sepne kousek houbičky, která nám poslouží na nanášení barvy. Houbičku děti namočí do barvy a vymalují si celý obrázek.

8. Pracovní list – PSÍ BOUDA				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ne	Ano	Ano	Ne
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ne
Martin	Ano	Ano	Ano	Ne
Bára	Ano	Ano	Ne	Ne
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ne

Tab. 11 Psí bouda

Hodnocení činnosti: Většina dětí zvládalo nakreslit spodní oblouk, některé s menšími obtížemi. Děti práci zvládaly samostatně, bez dopomoci. Malba houbičkou v kolíčku byla pro děti zajímavou obměnou, která je zaujala a práce je bavila. Děti si v této technice procvičovaly správný úchop náčiní.

9) Sněhulák

Cíl cvičení: Nácvik krouživého pohybu. Opakováním obtahování pohyb automatizujeme.

Motivační říkanka:

Sněhuláček, sněhulák,

ze sněhu má bílý frak.

Jedna koule, druhá, třetí,

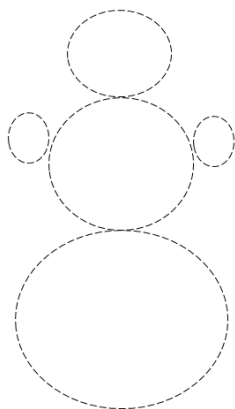
pojdte stavět milé děti.

Výtvarná technika: malba pěnou na holení

Pomůcky a materiál: pěna na holení, tekuté lepidlo (Herkules), barevné papíry, nůžky, pastelky nebo voskovky, lékařská špachtle

Postup: Děti si nejprve obtáhnou tvar sněhuláka pastelkou nebo voskovkou. Učitelka nastříká pěnu na holení do nádobky a smíchá s trochou lepidla, aby vznikla lepkavá směs. Děti si špachtlí nanášejí směs na papír do tvaru sněhuláka.

Z barevného papíru si děti sněhuláka dotvoří (oči, nos, pusy, knoflíky, koště...). Barevný papír lze vmáchnout do pěnové hmoty a nechat zaschnout, díky lepidlu ve směsi bude vše držet.

9. Pracovní list – SNĚHULÁK				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ano	Ano	Ano	Ano
Matěj	Ano	Ano	Ano	Ano
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ano
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ne
Martin	Ano	Ano	Ano	Ano
Bára	Ano	Ano	Ano	Ano
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ano

Tab. 12 Sněhulák

Hodnocení činnosti: Doporučuji tento pracovní list vytisknout na modrý podklad, aby výsledný efekt lépe vynikl. Grafomotorický prvek v tomto pracovním listě zvládaly všechny děti. Je třeba dětem pomoci s namícháním hmoty. Některým dětem je třeba ze začátku pomoci s nanášením hmoty na papír, jinak vše zvládaly samostatně. Výsledný obrázek měl plastický vzhled, což je velice zaujalo a z výsledku byly nadšené.

10) Čepice

Cíl cvičení: horní smyčka, nácvik průpravných cviků pro psaní

Motivační říkanka:

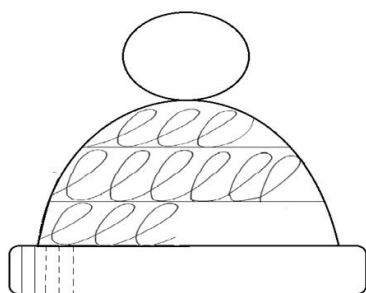
*Tato krásná čepice,
ta mě hřeje nejvíce.
Čepici si vybarvíme,
bambuli jí ozdobíme.*

Výtvarná technika: rozpíjení krepového papíru

Pomůcky a materiál barevné krepové papíry, rozprašovač s vodou, voskovky, lepidlo

Postup: Děti si voskovkami obtáhnou smyčky a čáry na čepici. Krepový papír si natrhají na kousky, položí do obrysu čepice, celé navlhčí vodou a nechají zaschnout.

Po zaschnutí sejmemе kousky papírů. Bambuli si děti nazdobí z kuliček krepového papíru a přilepí.

10. Pracovní list – ČEPICE				
	Grafomotorický prvek (zvládá)	Byla pro děti výtvarná technika nová	Jevilo zájem o činnost	Potřeba dopomoci
Lukáš	Ne	Ano	Ano	Ano
Matěj	Ne	Ano	Ano	Ne
Samuel	Ano	Ano	Ano	Ne
Štěpán	Ano	Ano	Ano	Ne
Martin	Ano	Ano	Ano	Ne
Bára	Ano	Ano	Ano	Ano
Regína	Ano	Ano	Ano	Ne
Vanesa	Ano	Ano	Ano	Ne
Monika	Ano	Ano	Ano	Ne
Sabina	Ano	Ano	Ano	Ano

Tab. 13 Čepice

Hodnocení činnosti: Dětem jsem pomáhala s přidržení kousků krepového papíru, když je vlhčily, aby jim neodlétly. Zbylou práci zvládaly bez pomoci. Těšily se, až budou moci papír sundat a uvidí svůj výsledek. Každá čepice byla originál.

14. ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části je zachycení úrovně grafomotoriky dětí před nástupem do školy a návrh výtvarných činností vedoucích k rozvoji jejich grafomotoriky. Tyto činnosti byly následně ověřeny v praxi a vyhodnoceny, zda jsou pro daný účel vhodné. Úroveň grafomotoriky dětí byla zjištěna pomocí vstupního a výstupního testu u vybrané skupiny dětí. Cíl byl v práci splněn. Výsledný materiál měl pozitivní vliv na rozvoj grafomotoriky dětí, a ze zjištěných nedostatků pracovních listů jsem si odnesla praktické ponaučení pro budoucí práci.

V práci byla snaha poukázat na možné využití netradičních technik pro vypracování grafomotorických cvičení. V rámci výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky, na které se nám podařilo po ukončení projektu pozitivně odpovědět.

Přispěly navržené aktivity k rozvoji grafomotorických schopností dětí?

Grafomotorická cvičení mají velký význam při přípravě na psaní. Z výzkumného šetření vyplynulo, že navržené aktivity mají dobrý vliv na grafomotoriku. Vliv na pokrok má i vhodná motivace a slovní vedení. Při porovnání diagnostických listů před zahájením soustavné činnosti s dětmi a po jejím ukončení zjistíme, že došlo ke zlepšení v oblasti grafomotoriky i volné kresbě dětí (postava, dům).

Měly děti zájem o navržené aktivity rozvíjející grafomotoriku?

Při pozorování bylo zjevné, že děti tvoření grafomotorických prvků více zaujalo a bavilo, protože byly ozvláštněny zajímavými výtvarnými technikami. Motivační básničky uvedly děti do tématu pracovního listu.

Byly grafomotorické schopnosti dětí na adekvátní úrovni vzhledem k jejich věku?

Před zahájením projektu bylo zjištěno, že většina dětí nevládala základní grafomotorické prvky odpovídající jejich věku. Stejně tak i v kresbě postavy, byla většina dětí na nižší úrovni. Po skončení programu se děti zlepšily a u většiny dětí se jejich grafomotorické schopnosti i kresba postavy dostaly na odpovídající úroveň jejich věku.

Z výsledků analýzy grafomotorických výkonů dětí vyplynulo, že se výrazně zlepšily v oblasti grafomotoriky i ve volné kresbě, která byla při výstupním testu bohatší a detailnější než u vstupního testu. Bylo zřejmé, že dívky byly v této oblasti úspěšnější než chlapci. U chlapců bylo zase pozorováno větší zlepšení v celkové oblasti kresby a grafomotoriky. Na rozvoj této oblasti má vliv i vhodná motivace. Cíle práce se podařily naplnit a výsledky pedagogické práce jsou podrobně popsány v praktické části.

Při práci s dětmi mě zajímal pokrok a rozvoj grafomotoriky. Potvrdilo se, že pravidelným cvičením dochází ke zlepšení v oblasti grafomotoriky. Díky ozvláštnění činností děti práce více zaujala a bavila, což mělo velký vliv na pozitivní změny. Musíme zohledňovat i tu skutečnost, že děti v tomto období rychle dozrávají, což mělo také vliv na zlepšení. Při pozorování jsem se zaměřila na průběh tvoření pracovních listů, na zaujetí, emoce při činnosti, slovní komentáře a podobně. Dětem jsem byla neustále k dispozici, pokud potřebovaly pomoc. Měly možnost pracovat vlastním tempem.

15. DISKUZE

Při zpracování bakalářské práce jsem se opírala o poznatky z publikací autorů J. Bednářové (2006), (2011), J. Doležalové (2010), které se zabývají rozvojem grafomotoriky dětí předškolního věku. Dále jsem vycházela z publikací J. Uždila (1983), (2002), který se zabývá vývojem dětské kresby a výtvarnými činnostmi pro dětský věk. Tyto publikace jsem používala při psaní teoretické části, ale také jsem z nich vycházela při zpracování praktické části. Především mi byly nápomocné při zpracování výtvarných činností pro rozvoj grafomotoriky. Dále jsem se také opírala o přednášky paní M. Lietavcové, A. Váchové a E. Svobodové, kterých jsem se účastnila v rámci studia na Jihočeské univerzitě.

Výše uvedení autoři uvádějí, že pravidelné a systematické procvičování grafomotorických dovedností pozitivně působí na zlepšení úrovně v oblasti grafomotoriky. Toto procvičování má i předpoklady pro prevenci před vznikem obtíží spojených se psaním. Po realizaci mé praktické části musím s tímto tvrzením souhlasit.

Před vypracováním praktické části jsem předpokládala, že pokud budu s dětmi systematicky a pravidelně procvičovat grafomotorické prvky podle mnou navržených činností,lepší se jejich úroveň grafomotoriky. Také jsem předpokládala, že si děti lépe osvojí správné pracovní návyky při kreslení a psaní. Domnívala jsem se, že i vhodná motivace má velký vliv na pozitivní výsledky dětí. Obtíže dělal nácvik správného úchopu pracovního náčiní u dětí, které měly již zafixovaný nesprávný úchop. Proto by bylo vhodné začít s nácvikem a rozvojem grafomotoriky již v dřívějším období, než až v posledním roce předškolního vzdělávání. Mohu říct, že téměř všechny mé předpoklady podle zjištěných výsledků byly potvrzeny.

Jestliže chceme zaujmout dítě a udržet jeho pozornost po celou dobu činnosti, je nutné vytvořit takové činnosti, aby pro ně byly zajímavé. Pokud jsou děti unavené a nesoustředěné, není vhodné činnosti, které vyžadují pozornost dítěte, začínat a raději je odložíme. Je třeba navodit klidnou a přátelskou atmosféru ve třídě. Dítě by se nemělo bát vyjádřit svůj názor, proto by ho měla učitelka vždy ocenit za jeho výkon a hlavně snahu.

ZÁVĚR

Obsahem bakalářské práce bylo seznámit se s charakteristickým vývojovým obdobím předškolního věku dítěte se zaměřením na grafomotorický vývoj. Cílem bylo zachytit a rozvíjet úroveň grafomotoriky vybrané skupiny dětí. Součástí práce bylo vypracování metodického materiálu na rozvoj grafické motoriky. Metodický materiál byl následně vyzkoušen při práci s dětmi předškolního věku. Grafomotorické schopnosti jsou velmi důležité pro kvalitní život jedince.

Práce byla velmi přínosná nejen pro mě, ale také pro děti, které se výzkumu účastnily. Děti dokázaly během několika měsíců pozvednout celkovou úroveň svých grafomotorických schopností. Práce mi umožnila nahlédnout do hlubších poznatků v teorii i praxi. Zpracovaný materiál by dále mohl být užitečný, jak učitelům, tak i rodičům, kteří chtějí rozvíjet grafomotorickou oblast svých dětí nebo se o tuto problematiku zajímají.

Rozhodla jsem se, že tento materiál budu dále využívat ve své praxi. Program rozšířím o další činnosti tak, aby na sebe systematicky navazovaly a mohlo se s nimi pracovat po celý rok. Bylo by vhodné tyto činnosti rozšířit o nové jak jednodušší, tak i složitější prvky, aby mohly tento materiál využít všechny děti podle vlastní úrovně v oblasti grafomotoriky.

LITERATURA:

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2011, 80 s. ISBN 978-80-251-0977-9.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Computer Press, 2011, iii, 100 s. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-251-2569-4.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Rozvoj grafomotoriky: jak rozvíjet kreslení a psaní*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2006, 80 s. Dětská naučná edice. ISBN 80-251-0977-1.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1996, 112 s. ISBN 80-857-9903-0.
- DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2001, 205 s., viii s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7367-415-1.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměň. vyd. Praha: Karolinum, 2011, 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 166 s. ISBN 978-80-7367-693-3.
- HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2011, 160 s. Nahlížet - nacházet. ISBN 978-80-87553-30-5
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 193 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1568-1.
- KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Diagnostika laterality a metodika psaní levou rukou*. 4. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 45 s. ISBN 80-7041-914-8.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *První třídou bez problémů: jak si usnadnit výuku čtení, psaní a počítání*. 2. vyd. Praha: Galén, c2004, 153 s. Trápí vás-- (Galén). ISBN 80-7262-267-6.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- MACKO, Anton. *Výtvarné techniky. 1, [Pre mladší školský vek]*. Vyd. 1. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1975. 85 s. : il

- MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 223 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2630-4.
- OPATŘILOVÁ, Dagmar. *Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s mozkovou obrnou*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5266-6.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- RUSEK, Ladislav. *Nekonvenční výtvarné techniky*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1965, 53 s., 9 s. příl.
- ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy: Nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2001, 143 s. ISBN 80-7290-058-7.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, Praha: VÚP, 2004
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. ISBN 80-246-0877-4.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5., přeprac. a dopl. vyd., V Portále 1. Praha: Portál, 2002, 125 s. ISBN 80-7178-599-7.
- UŽDIL, Jaromír. *Výtvarná výchova v předškolním věku: učebnice pro obor 76-40-6*. 3. vyd. Praha: SPN, 1983, 191 s. Učebnice pro střední školy.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: [nástroje pro prevenci, nápravu a integraci]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 207 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-544-x.

SEZNAM OBRÁZKŮ:

Obr. 1 Správné sezení při kreslení a psaní	20
Obr. 2 Správné držení psacího náčiní u leváků a praváků	21
Obr. 3 Základní grafomotorické prvky	24
Obr. 4 Kresby postav – Lukáš	40
Obr. 5 Kresby domů – Lukáš	40
Obr. 6 Geometrické tvary - Lukáš	41
Obr. 7 Grafomotorické prvky - Lukáš.....	41
Obr. 8 Kresby postav - Matěj	42
Obr. 9 Kresby domů - Matěj	42
Obr. 10 Geometrické tvary - Matěj.....	42
Obr. 11 Grafomotorické prvky - Matěj	42
Obr. 12 Kresby postav - Samuel.....	43
Obr. 13 Kresby domů - Samuel	43
Obr. 14 Geometrické tvary - Samuel	44
Obr. 15 Grafomotorické prvky - Samuel.....	44
Obr. 16 Kresby postav - Štěpán	45
Obr. 17 Kresby domů - Štěpán.....	45
Obr. 18 Geometrické tvary - Štěpán.....	45
Obr. 19 Grafomotorické prvky - Štěpán.....	45
Obr. 20 Kresby postav - Martin.....	46
Obr. 21 Kresby domů - Martin	46
Obr. 22 Geometrické tvary - Martin	47
Obr. 23 Grafomotorické tvary - Martin	47
Obr. 24 Kresby postav - Bára	49
Obr. 25 Kresby domů - Bára.....	49
Obr. 26 Geometrické tvary - Bára.....	49
Obr. 27 Grafomotorické prvky - Bára	50
Obr. 28 Kresby postav - Regína.....	50
Obr. 29 Kresby domů - Regína	50
Obr. 30 Geometrické tvary - Regína	51
Obr. 31 Grafomotorické prvky – Regína	51

Obr. 32 Kresby postav - Vanesa	52
Obr. 33 Kresby domů - Vanesa	52
Obr. 34 Geometrické tvary - Vanesa	52
Obr. 35 Grafomotorické prvky - Vanesa	52
Obr. 36 Kresby postav - Monika	53
Obr. 37 Kresby domů - Monika	53
Obr. 38 Geometrické tvary - Monika	53
Obr. 39 Grafomotorické prvky – Monika	54
Obr. 40 Kresby postav - Sabina	54
Obr. 41 Kresby domů - Sabina	55
Obr. 42 Geometrické tvary - Sabina	55
Obr. 43 Grafomotorické prvky - Sabina	55

SEZNAM TABULEK:

Tab. 1 Seznam grafomotorických prvků a výtvarných technik v pracovních listech	38
Tab. 2 Diagnostika - chlapci	39
Tab. 3 Diagnostika - dívek	48
Tab. 4 Bubliny	57
Tab. 5 Mísa plná ovoce	58
Tab. 6 Lev v trávě	59
Tab. 7 Podzimní listí	61
Tab. 8 Sova	62
Tab. 9 Bruslař	64
Tab. 10 Ryby v rybníce	65
Tab. 11 Psí bouda	67
Tab. 12 Sněhulák	68
Tab. 13 Čepice	70

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Diagnostický list 1	81
Příloha 2 Diagnostický list 2	82
Příloha 3 Pracovní list BUBLINY	83
Příloha 4 Pracovní list MÍSA PLNÁ OVOCE	84
Příloha 5 Pracovní list LEV V TRÁVĚ	85
Příloha 6 Pracovní list PODZIMNÍ LISTÍ	86
Příloha 7 Pracovní list SOVA.....	87
Příloha 8 Pracovní list BRUSLAŘ.....	88
Příloha 9 Pracovní list RYBY V RYBNÍCE	89
Příloha 10 Pracovní list PSÍ BOUDA.....	90
Příloha 11 Pracovní list SNĚHULÁK	91
Příloha 12 Pracovní list ČEPICE	92

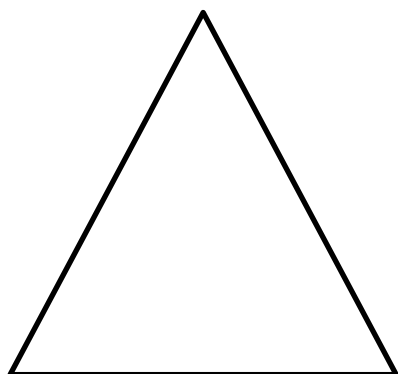
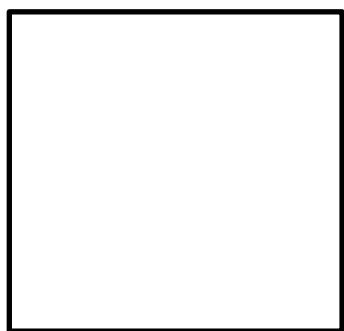
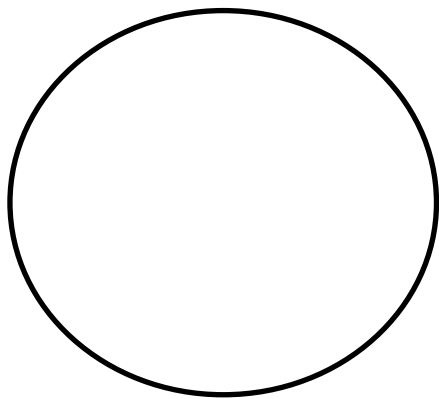
Příloha 1 Diagnostický list 1

Jméno dítěte:

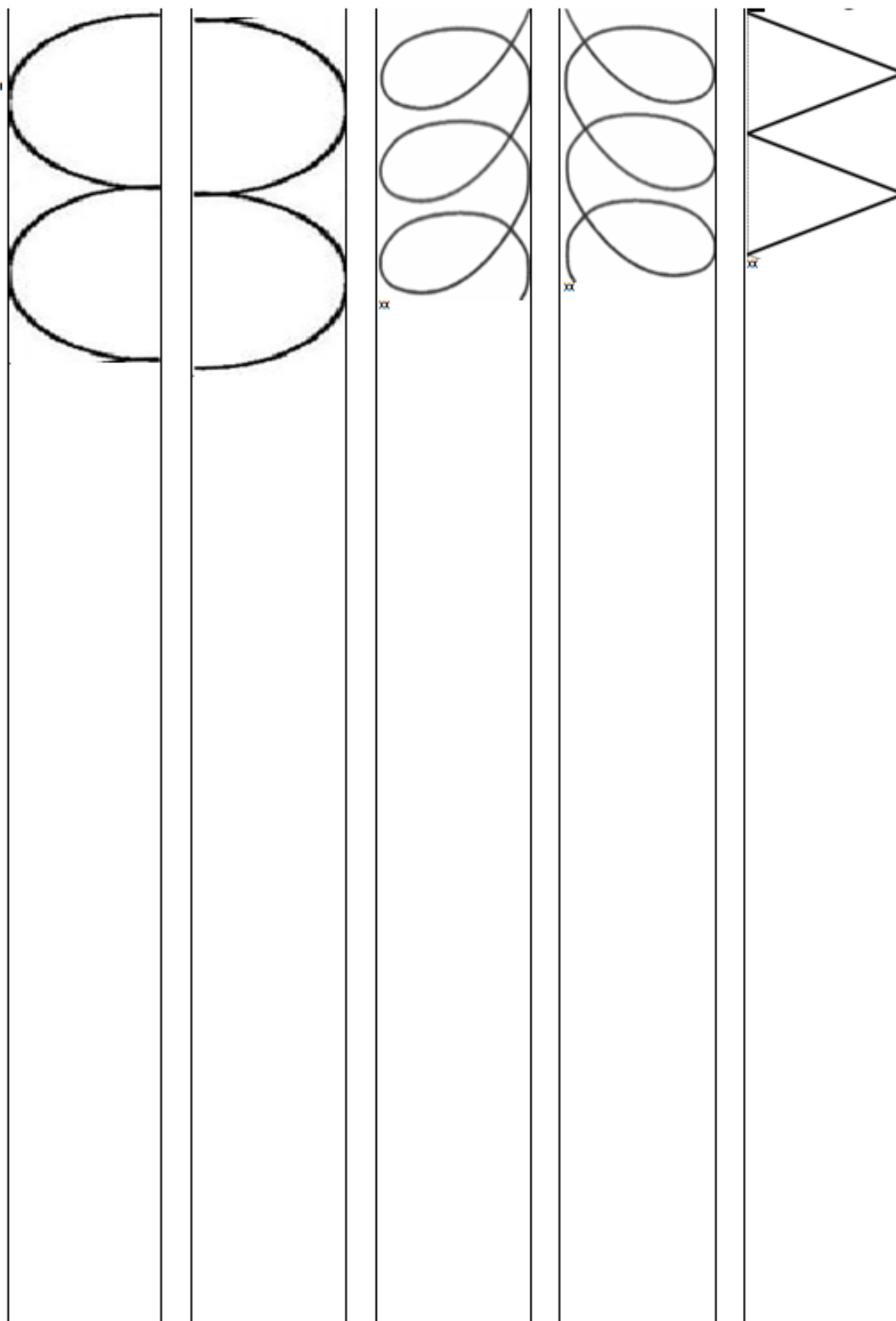
Věk:

Datum:

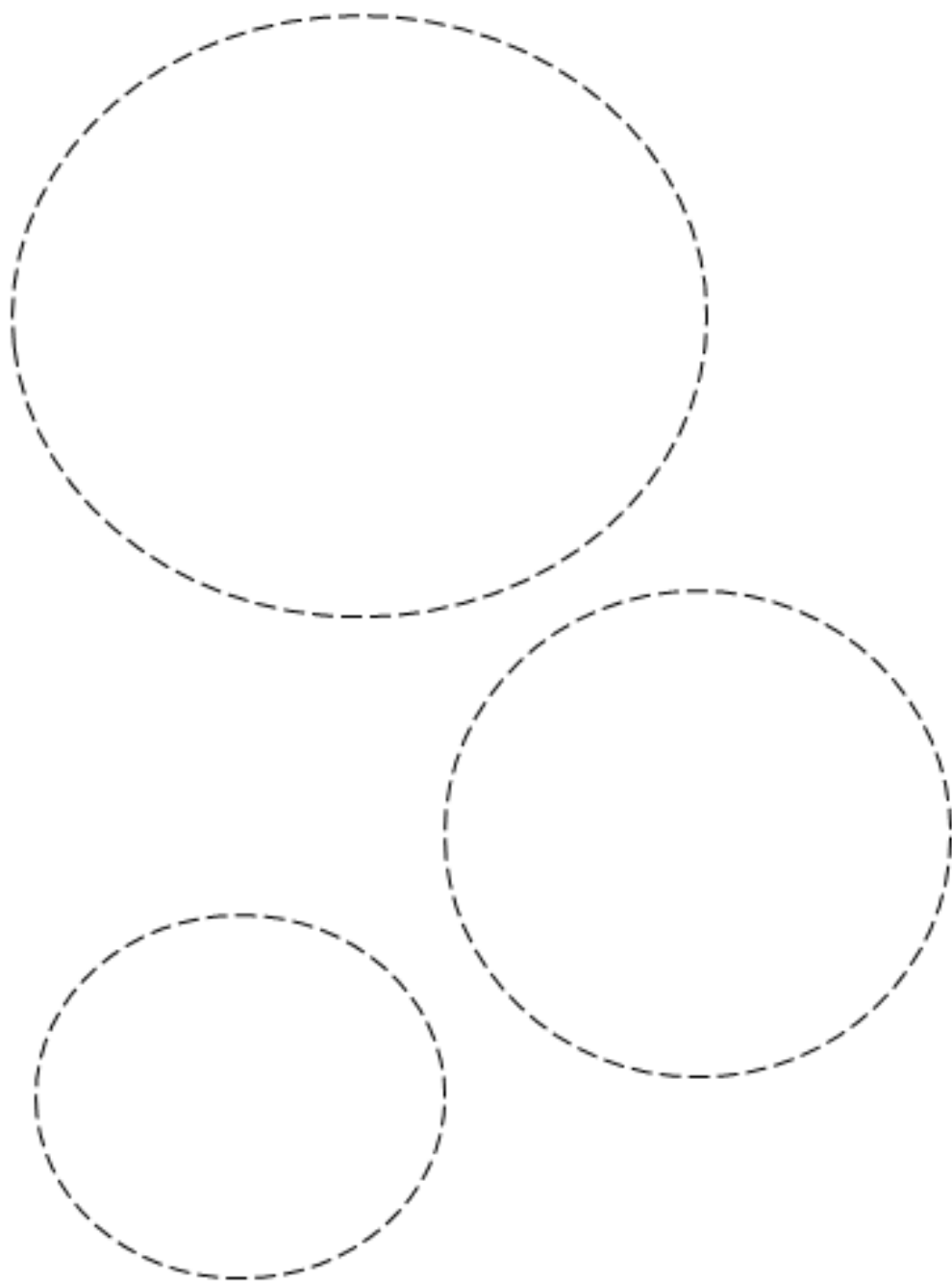
Správný úchop tužky (špetkový)	
Uvolnění ruky, tlak na podložku	
Plynulost tahu	

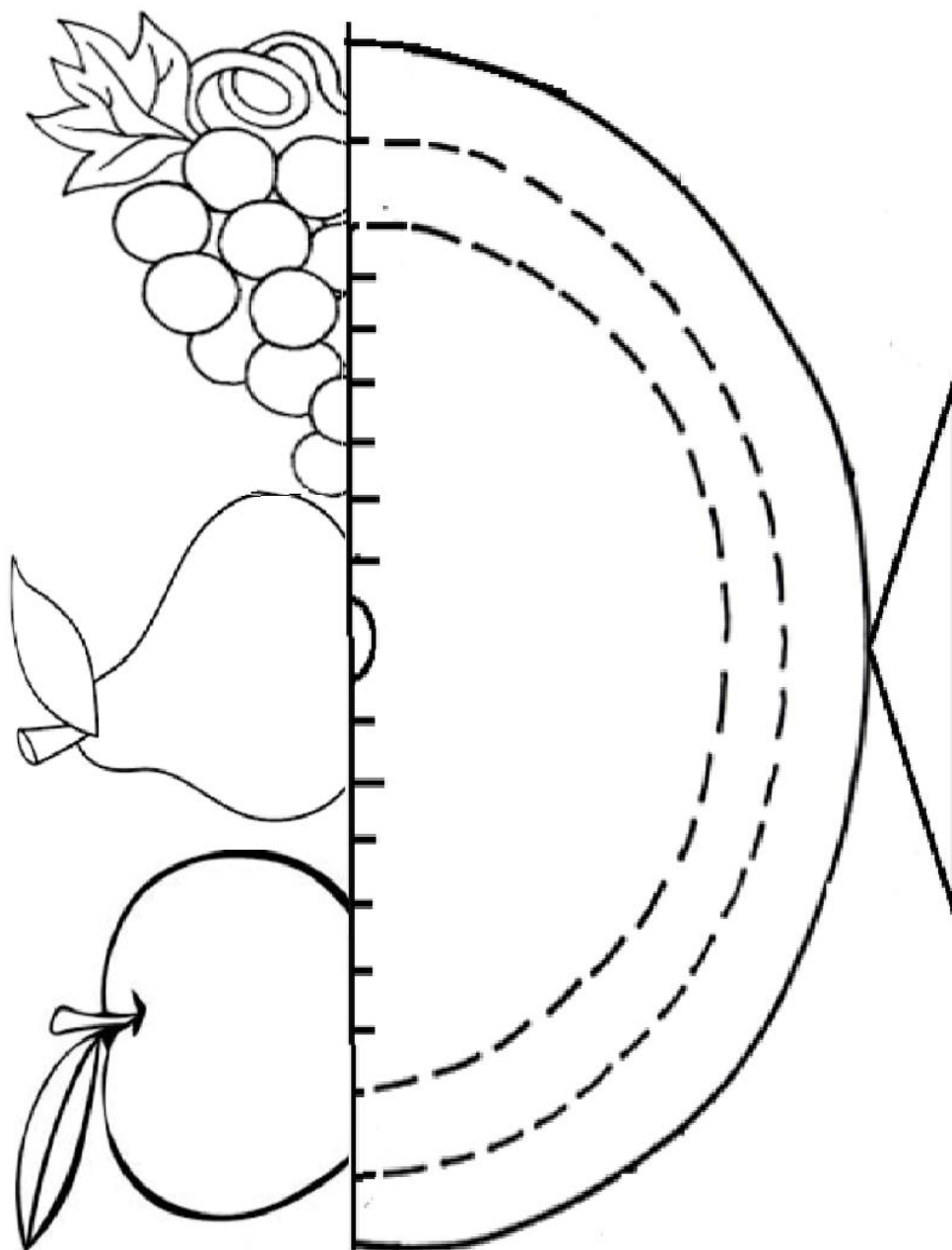
Příloha 2 Diagnostický list 2

Příloha 3 Pracovní list BUBLINY

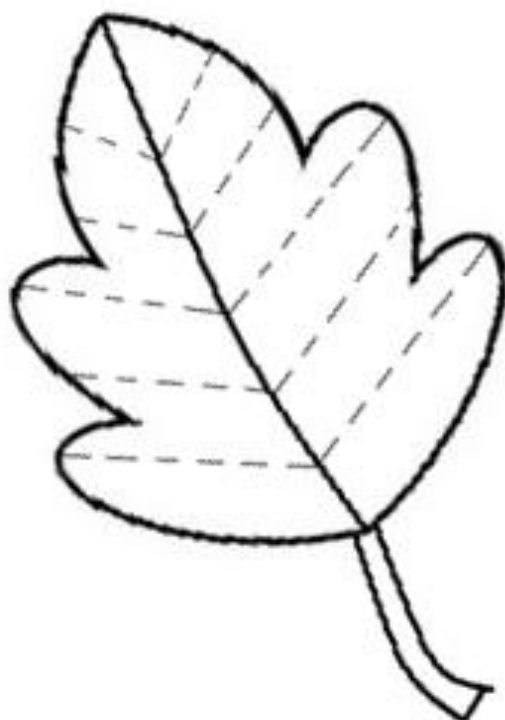
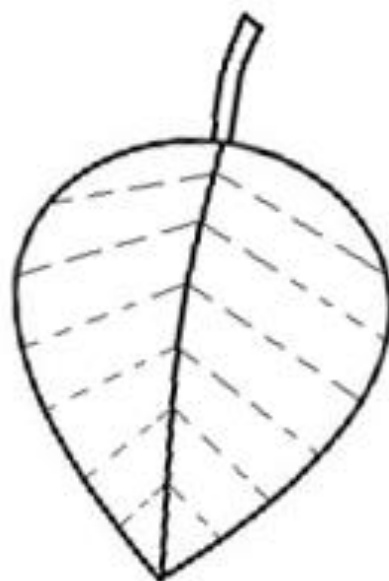
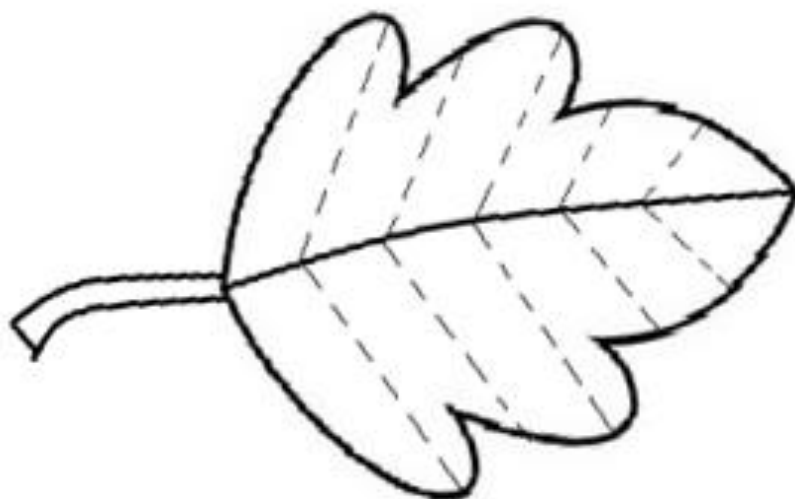
Příloha 4 Pracovní list MÍSA PLNÁ OVOCE

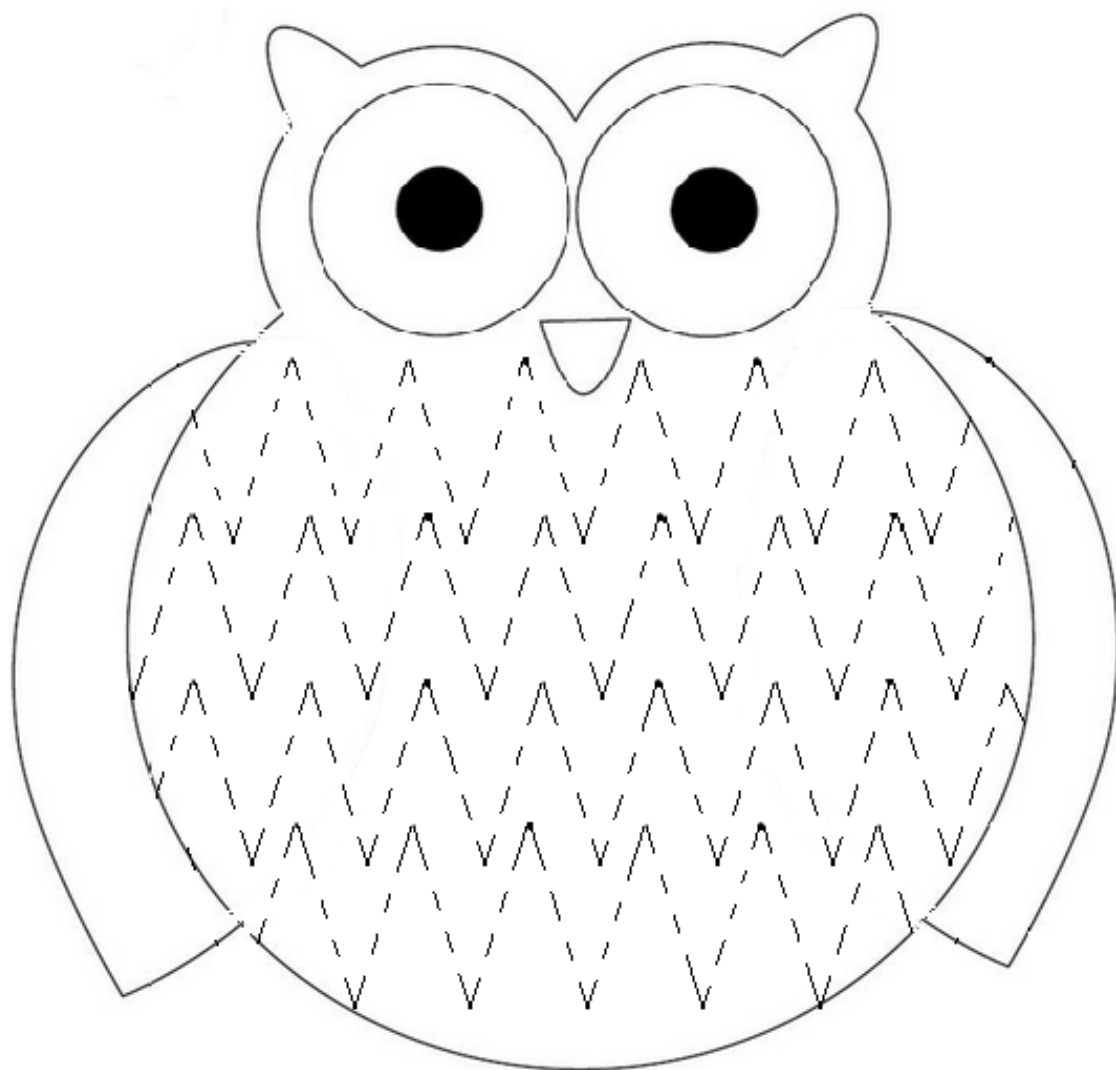
Příloha 5 Pracovní list LEV V TRÁVĚ

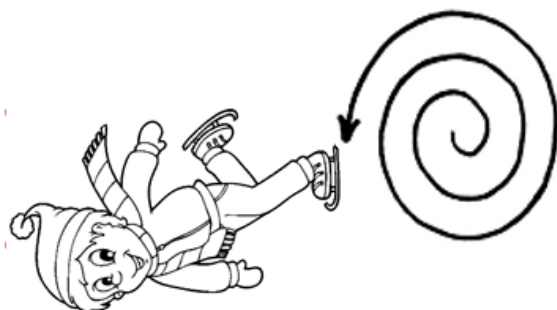
Příloha 6 Pracovní list PODZIMNÍ LISTÍ

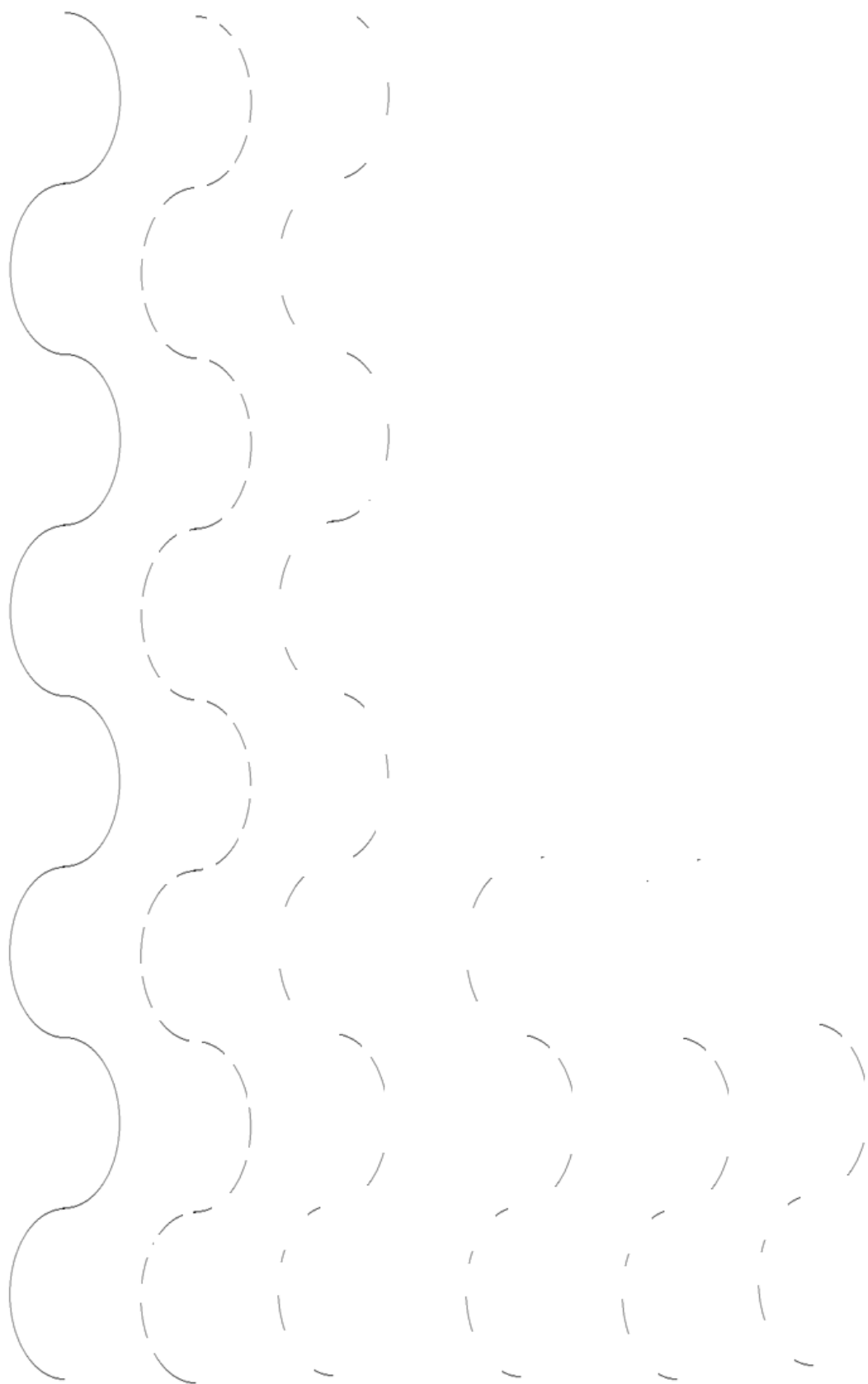
Příloha 7 Pracovní list SOVA

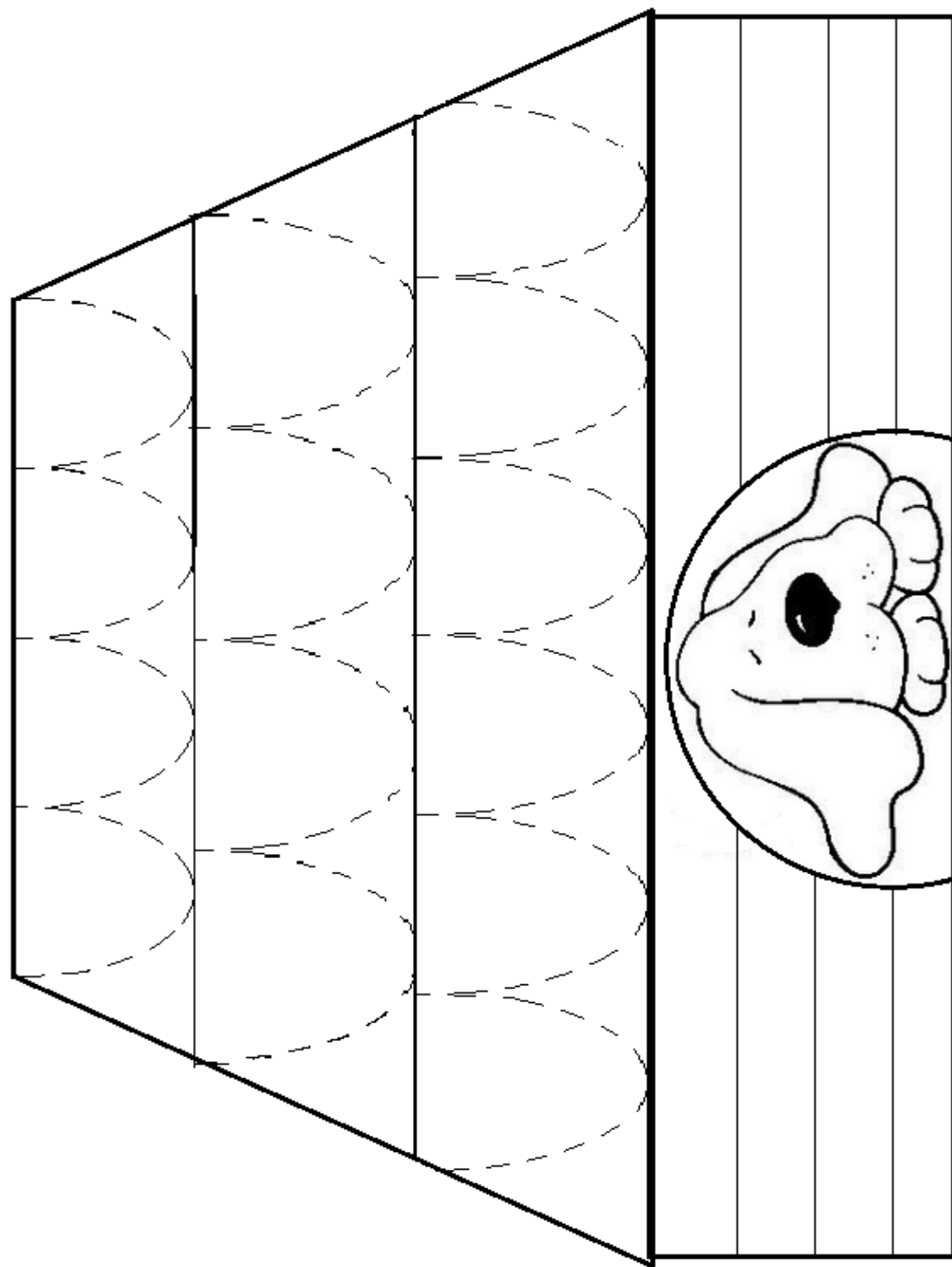
Příloha 8 Pracovní list BRUSLAŘ

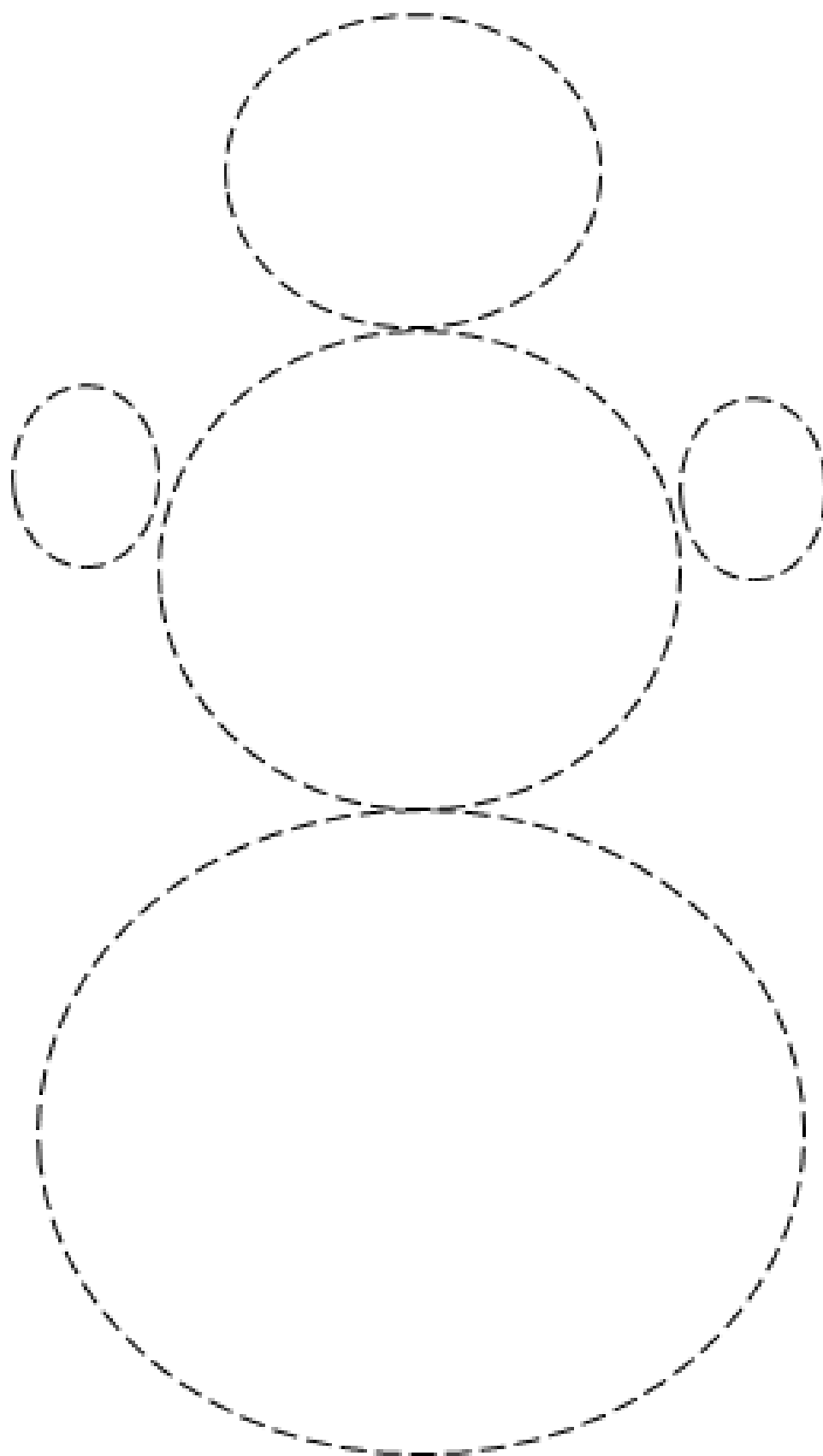
Příloha 9 Pracovní list RYBY V RYBNÍCE

Příloha 10 Pracovní list PSÍ BOUDA

Příloha 11 Pracovní list SNĚHULÁK

Příloha 12 Pracovní list ČEPICE

